సుజనమైత్రి

1344
10,074

వేదాంతగ్రంథములు (౧)

సుజన మైత్రి.

మొదటి ప్రకరణము.

విక్రమసింహపురము.

చరాచర జీవరాశులకుంబలె ధరాతలమున్నంత వఱకు నెల్లవారికిని, స్వదేశాభిమానమును, స్వభాషాభిమానమున్ను, స్వధర్మాభిమానమున్ను స్వభావజన్యములు, మనము నాగరికులముగ నే దేశమున నివసించుచుంటిమో యానేక పురుషాంతరములనుండి యే ప్రాంతమున నభివృద్ధిచెందితిమో, యేయూర జనించితిమో, యేయే ప్రదేశముల సంచరించితిమో, యాదేశమున, నా ప్రాంతమున, నాయూర, నాయా ప్రదేశముల నద్భుతస్నేహపాశములచే బంధితులమై యుండుట స్వభావసిద్ధము. కొందరు పురవాసులకుం గొన్నికొన్ని గుణవిశేషము లుండుటయుం బ్రపంచస్వభావము. దేశమాతయందను రాగము గలిగియుండుటమాత్రము సర్వజనసామాన్యము. ఇట్టి భక్త్యనురాగ పాశంబులచే నీ జనుని బంధించినదైన విక్రమసింహపురమందలి గుణవిశేషములు కొన్ని విశేషకరణీయములు. గుణవిశేషములు విచారించుటకుం బూర్వము విక్రమసింహ నగరిస్థితి యెట్టిదో యవలోకించెదము గాక.

విక్రమసింహపురము దక్షిణహిందూస్థాన సముచితము పినాకినీతీర పవిత్రీకృతము రాక్షసధ్వంసక వీరనృసింహారాధనాపవిత్రము శ్రీరంగనాయకాలయము ఆంధ్రదేశభూషణము. ఆంధ్రమహాభారతకర్త తిక్కనకుం గాణాచి. ప్రస్తుతము నెల్లూరు అని పిలువబడు మహానగరము. నెల్లూరు అనునది ద్రావిడనామము. మున్ను చోళదేశాధిపతులీనగరము స్థాపనముచేసికొని కొన్నినాళ్ళు ముందేలిరి. ఆకాలమున వారీ నగరధాన్యోత్పత్తికి చ్చెరువంది ద్రావిడభాషయందు 'ధాన్యపురి' అను నర్థము నొసంగు నీ 'నెల్లూరు' అను క్రొత్త నామము నొసంగిరి.

అహో కాలమెట్టి మార్పులకుఁ గారణభూతము. ఏ మహానగరమేచిన కాలంబు ప్రసంగమున నెట్టిమార్పులగుచున్నవో చూడుఁడు. నాగరికతయెట్టి యున్నతస్థితిని బొందుచున్నదో చూడుఁడు. దేశభాషలెట్టి యవాల్పాంతరమును బొందుచున్నవో చూడుఁడు. జనవర్గమెట్టి వైలక్షణ్యమును బొందుచున్నదో చూడుఁడు. సాంఘిక వర్ణమెట్టిమార్పులనొందుచున్నవో కనుఁడు. స్వమతధర్మములెట్టి యంతరాంతరములఁ బొందుచున్నవో యరయుఁడు. దినదినాచారమెట్టి భేదములఁ జెందుచున్నవో పరికింపుఁడు, ఎల్లవిషయములు స్వభావజన్యములగు నెట్టిమార్పులకు గోచరములగుచుండఁ బలుమానినులనోళ్లఁబలుకులు వేఱుగులనుచ్చరింపఁ బడునొక్క యూరిపేరు కాలక్రమమున నామాంతరము వడసినదన నిదియొక వింతయే? కాలక్రమమున నలవడిన «నెల్లూరు» అనుపేరు అటుండుఁగాక. ఇఁక విక్రమసింహపురి నామమునకుఁ గారణమేమని యనువరులకు శంకపొడమవచ్చును. విక్రమసింహపురమందలి గుణాతిశయముల ననుసరించి దున నొప్పునని తొలుతనే వచించితిమి. ఆగుణవిశేషములలో నొక్కటి యగు విక్రమమే యీనగరనామోత్పత్తికిఁ గారణము. విక్రమసింహపురిపాలకులగు భూధవులకును విక్రమసింహపురనివాసులగు ప్రజలకును నాత్మగర్వసంచితము. ఆ విక్రమము సన్మార్గవర్తన పూర్వకము. అధర్మఖండన మూలము. తాదృశ విక్రమమే యీ నగరికి నామధేయమును గూర్చినది.

అన్యగుణవిశేషము సాంఘికాచార సంస్కరణము. చిరకాలమునుండి స్వచ్ఛముగ నిట్టిదని విని కని యెఱుంగని యాచారాంతరము లనుభవవృత్తములయ్యె. తొలుతటి యవకారణ పాతకములు వెనుకంజ వేయఁగా అభినవాభిప్రాయంబులు సంఘసమ్మతములుగ ననేక విషయముల నలరారెను. కాని సుజనవాక్యములను విఘాతముల కారణసిద్ధములగునట్లు జేసియు విజయోన్ముఖులగు నూత్న సంస్కారుల కాతంకముల యవికించేసియుఁ గాలయాపనము సంఘటిల్లె. అదిగాక, పరిశ్రమానంతర విజయప్రాప్తియే సర్వజన సమాదరణీయము అదియే యశస్కరము అయ్యదియే విక్రమసింహనగరవాసుల ప్రయత్నమార్గమగుటంజేసి వారిచరిత్రమున మనకుఁ దెల్లము గాఁగలదు.

చిరకాలమునుండి యారంభోన్ముఖులయి సింహపుర నివాసులిప్పటికిని సామాన్యాభివృద్ధి గాంచిరో యట్టి యిప్పుడు మొదలు సంస్కారోద్యమమునందుఁ జొని కాలక్రమమున ననంత శ్రేయోభివృద్ధి గాంతురు గాత మనిమాయాశీర్వాదము.

రెండవ ప్రకరణము.

విజయారంభము.

ఒకనాఁడు త్రిజగద్వ్యాపియగు సూర్యభగవానుఁడు ప్రజాపరిశ్రమ కూర్పతింగని కోపారుణితమూర్తియై యరుణకిరణంబుల నలుదెసలఁ జిమ్ముచుఁ దూర్పుదెసనుండి బయలుదేరి వచ్చుచుండెను. గృహస్థజనులు ప్రాతఃకాలానుష్ఠానములఁ దీర్చి తమ తమ వ్యాయామములకై కేగుచుండిరి. పశుగణంబులు తమ నెలవులనుండి విడువంబడి మెల్ల మెల్లన సూర్యకిరణస్పర్శమునకు సంతసిల్లుచుఁ బొలముల కేగుచుండెను. కొలఁది దూరమునందుండు జనపదములనుండి పాలు, పెరుగు, కూరగాయలు మున్నగు పదార్థముల మోసికొనివచ్చు స్త్రీ పురుషులు వీధులయందుఁ దిరుగాడుచు గేకలు వైవసాగిరి. ఎల్లవీధులయందుఁ బ్రజాకోలాహలంబులు విస్తరిల్లె. సింహపురి బ్రాహ్మణవీధియందొక బాలుఁడు పశ్చిమాభిముఖుండై మెల్లగ నరుగుచుండె. ఆబాలున కించుమించు పదునారేండ్ల ప్రాయముండును. అతనికి హృదయంగమంబగు వదనబింబంబును, విశాలమగు వక్షస్థలంబును గలదు. కాంతిమంతమై నలరారు మేనిచాయయు, విశదమగు కన్నుంగవయుఁ గలదు. ఈసుందరపురుషుఁడెద్దియో చింతించుచున్నవానివలెఁ గన్పట్టుచు నల్లనల్ల నటు నిటు నడయాడుచుండెను. చిన్నతలంగ ఖండింపఁబడి కత్తెర పాపటచే విడఁదీయఁబడియున్న యాతని ముంగురులు ఫాలభాగమ్ములఁ గ్రిందగ వంపదలై మొగంబున ముద్దువుట్టించుచుండెను. తెల్లని వలువలు ధరించి తలపైనొక పట్టుటోపి నలరించి, కళుకైన యంగీలం దొడఁగి, పాదంబుల మోజాలంగ్రుచ్చి, యొకచేత నాతపత్రమునుంగొని, సాలోచనవదనుండై యరుగుచున్న యీబాలుని గమన మతి మనోజ్ఞముగ నుండెను. అతఁడు కొంతతడవా వీధిని జనిచని తుదకొక భవనద్వారమున నిలువంబడెను. తద్భవనంబు ప్రాగ్దిశాముఖంబై యుండుటం జేసి, తరణికిరణముల నరుణితంబై ప్రకాశిల్లుచుండెను. వసుధాపూర్ణమై కైలాసగిరిం బోలిన యా సౌధరాజంబు నూతననిర్మితము గాఁ గానవచ్చెడిని. విశాలములగు గవాక్షములు మూయుటకై వివిధవర్ణములైన యద్దంపు దలుపు లమర్పబడియుండె. చిత్రచిత్రములగు చిత్తరువు లామేడపై నచ్చటచ్చటఁ జిత్రింపఁబడియె. ద్వారమున కిరుదెసల లక్ష్మీవిగ్రహములు విరాజిల్లుచుండెను. ఆ విగ్రహముల యునికిం జేసి యీసౌధము కలిమికల జవరాలికి నిలయంబో యనుమాడ్కి విలసిల్లుచుండె. ఆబాలుఁ డిది యొక మహాధనికుని గృహావాసంబని యూహసేసె.

ఆ బాలుండా సదనద్వారమున నిలువంబడి వాకిట నిలువంబడియున్న ద్వారపాలకుంగనుంగొని యజమానుఁ డింటనుండె నెఱిఁగి యొకఁడో చూడవచ్చియున్నా

గని వచ్చు మనెను. పరిచారకుఁడంత లోనికిం జని మరలి వచ్చి యాపురుషుని లోనున్న గదిలోనికిం జనుమని చెప్పెను. ఆగది మిగుల విశాలముగను దర్శనీయముగను నొప్పుచుండెను. అందు పలుదెసల ననేక పుస్తక భాండారంబులు నమరియుండె. బాలుండు తదంతః ప్రదేశమునకుఁ జనువేళ నిరువురు పురుషులు సుఖాసనాసీనులై యుండిరి. వారిలో నొకండు నలువదియైదు వర్షములు పైబడినవాఁడు గంభీరవదనమును గురుకాయమును గలిగియున్నవాఁడు. ఒక చేతఁగొన్ని కాగితములు గలిగియున్నవాఁడు రెండవవాఁడు ముప్పది వర్షములకు లోనైనవాఁడు అతఁడు సువర్ణఘటికాయంత్రములం గలిగి చక్కని జరీపరిధానముం దాల్చి ధనికుఁడుగఁ గన్పట్టుచుండెను. ప్రథమ పురుషుఁడు సింహపురమునంగల న్యాయవాది బృందమునకెల్లఁ బెద్దయై యనేకవర్షములనుండి యపారధనము నార్జించినవాఁడు. అతని చెంతం గూరుచుండిన ద్వితీయపురుషుండు సింహపురంబునఁ గాపురమున్న యొకానొక భూస్వామి వీరిరువురకును నడిమిదూరమున నిరువురు లేఖకులు క్రిందఁ గూర్చుండి యేమేమో లిఖించుచుండిరి.

పైఁ జెప్పిన బాలకుఁడు గదిలోనికిం జనువేళ వారిట్టుల మాటాడుకొనుచుండిరి.

ప్ర.—ఈ వ్యవహారము విషయమై యెంతయు నాలోచించితిని. ఎంత చూచినను నేమియు నాధారము కనఁబడదయ్యె.

ద్వి.—అయ్యా! యితరు లెవ్వరివలనను గాదని మీచెంతఁ జేరితిని. ఈ వ్యవహారమున నెంతి ధనంబయిన వ్యయంబవుగాక. మీరు వలయునంత ధనమిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. నాకు జయవాక్యము వినిపించుమార్గము నూహింతురుగాక.

ప్ర.—కేవల మాధారహీనమైన వ్యవహారమున నెంతధనము వ్యయపెట్టిన నేమి ప్రయోజనము? అయ్యా! మీరు మఱల సాయంకాలము రండు ఆలోచించెదను.

ద్వి.—అయ్యా నమస్కారము సెలవొసంగుఁడు అని నిష్క్రమింపఁ బ్రథమపురుషుఁడును గృహాంతర్వర్తి జనాహూయమానుండై లోనికిం బ్రవేశించె. బాలుఁడును బ్రథమపురుష పునర్దర్శనమునకై నిరీక్షించుచు నందె కూర్చుండెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

దురవస్థ.

ఒకనాఁటి సాయంకాలమునఁ జిన్నిరాయనిపురంబను నొక జానపదంబున వేశ్యాగృహంబున నొక వితంతువిట్లు విలపింపసాగెను. « అయ్యో! నే నెంత పాపకర్మురాలను? ఎంత దురదృష్టవంతురాలను? ప్రొద్దున నిద్రలేచినది మొదలు సూర్యాస్తమయమువఱకు నొరులకు జంకియే సంచరింపవలయునుగదా? ఎవరో కార్యమున బోవుచు « నీవెదురుగ వచ్చితివి. నా కార్యము నిరర్థకమయ్యె » నని తూలనాడెదరో అని భీతి చెందవలయును. ప్రొద్దుప్రొద్దున నిద్దురలేచి స్నానమాడి, ఎవడు ననుఁ గని «అమ్మా ప్రొద్దుననె యెదురుగ రావలయునా? నీ మొగము చూచుటంబట్టియీనాఁడెట్టి నష్టములో కదా? » యని దూఱుకరే అని కొంత భయము. తోడియాఁడువారల తోడ రంగుల చీరలను రైకలను దొడిగికొని, తిలకమ్ము దిద్దుకొని నేను మాత్రమేల సంచరింపరాదు? వీనికేమి? అకటా యింక నాకు సాధియేమి? ఎవ్వరి పట్టు చేరుదను? దుర్నయమునకుఁ బాలుపడి యెట్లో కాలము పుచ్చుదమన నీదుగవస్థయేమి? ఈ బాలిక యేమి? పోయినభర్త రా నేరఁడు. వచ్చిన వైధవ్యము పోనేరదు. కానున్నది కాక పోదు. ఈబాలికకొక మగని గూర్చి యాతని సాహాయ్యమున జీవనము సేయుదునా? ఎవడు గ్రహించును? విధవాపుత్రికగదా! ఈబాలిక యెవ్వతెయన్న నే నేమి చెప్పుదును? కన్య ప్రాయమెంతయని యడుగుట సహజము. తండ్రి పోయి యెంతకాలమైనదని యడుగుటయు సహజము. భర్తృమరణకాలమును బుత్రికా జననకాలమును బోల్చి సరిచూచిరేని యపు డప్రతిష్ఠపాలుగానా? భర్తృమరణకాల విషయమై కొంత చెడదగానే! ద్వితీయ వివాహవిషయము తప్పించుకొను టెట్లు? నిజము తప్పదు. ఈ బాలిక కిప్పుడే వివాహము సేయుదునా? ఈ వయస్సునఁ బరిణయమాడి తల్లులమ్మగ ననుభవించుచున్న యీదురవస్థ నాబిడ్డకుఁగూడ కలుగవలయునా? అమ్మా కాదా! నీ ముద్దుమురిపెములు చూచి యానందించు భాగ్యము నాకు లేదుకదా! » అని పలుతెఱుల విచారించు నొక వితంతువును దదుత్సంగోపవిష్టయగు నొక బాలికను నొక భోగాంగనగాంచె. ఆమె దీనాలాపంబుల నించుక వినియుండుటచే భోగాంగన యామెపైఁ గరుణించి యిట్లు సంభాషింపఁ జొచ్చెను.

భో.—అమ్మా మీదే దేశము?

—ఇచటికి కనతిదూరమే!

—ఇచటికేల వచ్చితిరి? మీ తావును విడువ హేతువేమి?

—ఏమని చెప్పుదును? నేను బడిన పాట్లును నాకు ఘటిల్లిన యాపదలును నోరులతోఁ జెప్పఁగొనవలయునా? పొందిన యవమానము చాలదా?

భా.—అమ్మా! నిర్విచారముగాఁ జెప్పుము. నన్ను వేఱువిధముగా భావింపకుము.

వి.—నేనీ ప్రాంతమునఁ గీర్తివహించిన యొక సోమయాజిగారికుమార్తెను. కాలక్రమమును బట్టియు, నాచారధర్మములను బట్టియు దేశస్థితిని బట్టియు సోమయాజియగు మాతండ్రిగారు నా కైదవయేటనే వివాహముగావించిరి.

భా.—వివాహసమయమున నీభర్తయందు నీకేమైన ననురాగముండెడిదా!

వి.—వారెవరో నాకప్పుడేమియుఁ దెలియదు. నేనమ్మగారియండ మామకొని యా యన కొఱకుచేతి పైపునఁగూరుచుండెడిదానను.

భా.—పదపఁడి.

వి.—నన్నుఁ బరిపూర్ణ విద్యావంతుఁడగు నొక యవధానిగారికిచ్చి వివాహముచేసిరి.

భా.—అప్పటి కాయన ప్రాయమెంత!

వి.—నూటికిఁ బదేండ్లుతక్కువ ప్రాయముగారు!

భా.—తరువాత నీభర్త యెంతకాలము జీవించెను?

వి.—ఎంతకాలమెక్కడిది? ఆసంవత్సరముగడువలేదు.

భా.—రామరామ: ఎంతమాట! అట్లయిన నీబాలిక యెవ్వతె?

వి.—నాపుత్రిక.

భా.—ఎట్లు?

వి.—తగుప్రాయమువచ్చి జ్ఞానవతినైనంతనే మరల స్వయంవరము చేసికొంటిని. ద్వితీయధవునకే పుత్రిక జనియించినది

భా.—తరువాత?

వి.—నా ద్వితీయభర్తయుఁ గొలదికాలముక్రింద గతించె. అప్పుడు నేనేదైన నొక పుణ్యక్షేత్రమునుండి దైవభక్తిచేఁ గాలముగడుపవలయునను నుద్దేశము నొందితిని.

భా.—అట్లయిన నీబాలిక నేమిచేసెదవు?

వి.—అదియేనా విచారము. ఎవ్వరైనగావలెనని పెంచుకొనువారలు వారికిచ్చెదరు.

భో.—అట్లయిన నీయూరనొక వేశ్యాంగనగలదు దానిపేరు "కోకిల" దానికి సంతతిలేదు పిల్లలఁజూచినప్పుడు కడుంగడు ముచ్చటపడుచుండును. ఈబాలిక నావేశ్యకొసంగితివేని నీయభీష్టమునెరవేరును.

వి.—ఆమె యెవరట?

భో.—ఇచ్చటనే!

వి.—ఆమె నాకిపుడు చూపఁగలవా? ఆమె యెట్లుండును?

భో.—ఆమెను నీవిప్పుడు చూచుచునేయుంటివి. నావలెనేయుండును.

వి.—నీమాటలనుబట్టి నీవేయామెనట్లుతోఁచుచున్నది.

భో.—ఔనైన నాకొసంగెదవా?

వి.—ఓసి మిః? అనురాగమునఁ బెంచిపెద్దదానిని జేయవలెనుగాని యివ్వనైననేమి?

ఇట్లు భోగాంగన యావితంతువుతో మరికొంతప్రసంగించి శారదయను బాలికను భోగాంగనాపరిగ్రహించె. విధవాంతమువనన్న తనగేహమునకుంగొనిపోయి యానాఁడు మొదలుగ నత్యనురాగంబున బెంచుచుండె. వితంతువును నిజాభిలాష నెఱవేర్చుకొనుటకై యాత్రానిర్గమనాలోచనము చేయుచునరుగుచెంచెను.

నాలుగవ ప్రకరణము.

విచారణ.

భో—అయ్యా మీరెవరు?

వి— నేను విక్రమసింహపురవాసుఁడను.

భో—మీ యాగమన కారణమేమి? మీరేమి చదువుచుంటిరి?

వి— నేను గ్రొత్తగ ప్రవేశ పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడనైతిని.

నాతండ్రి బాల్యమునందే గతించెను. అప్పటినుండి నాతల్లి నాయన్న కొలఁది జీతమునచే నన్నుఁబోషించి యింతవఱకుఁ జదువు చెప్పించెను. దైవసాహాయ్యమున ప్రవేశ పరీక్షలో నేను మొదటి తరగతిలో నుత్తీర్ణుఁడనయితిని. ఇఁక విశ్వ విద్యాలయమునం జేరవాంఛ మెండుగ నుండుటం జేసి తమ సహాయ్యము వేఁడవచ్చితిని. ఇదియే నావృత్తాంతము.

భో—ప్రవేశ పరీక్షావిజయముపొందితివేని మాకు మర్యాదలు తెలిసినట్లు కనుపడదే? కాలిజోడునుం దియకయే నాగదిలోనికి రావచ్చునా?

వి— అయ్యా పొరపాటు క్షమింపుఁడు అనుచు నావలికరిగి పాదరక్షల నచ్చట విడిచి తిరిగి ప్రవేశించెను.

భో—మంచిది. మీరే వర్ణస్థులు?

వి— అయ్యా! నేను బ్రాహ్మణుఁడను.

భో—బ్రాహ్మణుఁడవా? ఇట్టి బ్రాహ్మణులును గలరా?

వి— అయ్యా! అట్లనెదరేమి?

భో—(కోపముతో) ఓహో! నీకుఁ గారణములు తెలియవలెనా? ఇటువినుము నీవేషము, నీకోడితల, నీయునికి నీచర్య వీనింజూడఁ గేవలము క్రైస్తవుఁడవుగ నగపడుచున్నావు. కాని బ్రాహ్మణుఁడవుగఁ గనుపడుటలేదు. ఎప్పుడో నించుక యాంగ్లేయవిద్య నభ్యసించఁగనే గర్వాంధులై కులధర్మములమాని భ్రష్టపడుహీనుల మోములనేఁ జూడనోప.

ఈ పరుషవాక్యములు వినినంతనే బాలకుఁడు భరింపరాని యాగ్రహమున నిట్లనెను.

వి.— ఆర్యా! వినుఁడు బ్రాహ్మణుఁడైనను చండాలుఁడైనను గుణము ప్రధానము గాని వేషమునం దేమియు లేదు. గుణహీనుఁడు బ్రాహ్మణకులజనితుఁడయినను చండాలమాత్రుఁడే. విద్యాధిక్యత లేని బ్రాహ్మణ్యము వేదవిద్యలేనిగాని నన్ను ధనమదంబున చండాలతుల్యుని [illegible] యుక్తిపాటులయినఁ బోవలయును.

భో.— కర్తా నాయింటికి వచ్చి నన్ను నిందింపఁ జూచెదవా? విప్రుఁడనై వచ్చిన నీకాయింత గర్వము! ఈక్షణమున నాయిల్లు వెడలుము ఈమాటలు వినినంత నాతని చెంత నున్న యుద్యోగపరిచారకులు బాలుని బలముగా నీడ్చి వెడలనడచిరి.

వి.— నిష్కారణముగ నన్ను దూషించితిరి ఇది శాస్త్రీయము గాదు. మిమ్ము నేను నిందింపలేదు. నాకుసాహాయ్యము సేయకుండుటయే గాక యాకారణముగ నిందించి నన్ను బయటికి వెడలనాఙ్ఞాపించితిరి. ఈవిధముగ నాయువకుఁడు అనుచుఁ బరాఙ్ముఖుఁడై యాభవనము విడిచి చనెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

వరాన్వేషణము.

సఖీ! మనకమలకు ప్రాయ మెంత?

ప్రాణేశ్వరా! మన ముద్దులపట్టి కిప్పుడు పండ్రెండవ సంవత్సరము.

అట్లయిన వివాహప్రయత్నము సేయవలసినదే.

సౌందర్యవతియు, చతురమతియు నైన మనకమలకు తగినవరునిమాత్ర మాలోచింపుడు.

సదాచార పరాయణుండును వేదవిద్యాధురీణుండును నగు రామావధాని పుత్రుండు సోమావధాని కీయవలెనని నాతలంపు.

అయ్యో! ఎవరైన నాంగ్లేయ విద్యాధురీణుడగు వరుని యాలోచించి యిట్టి విద్యావతియు, గుణవతియు, సుందరవతియు నగు ముద్దులపట్టిని బ్రాహ్మణార్థములకై యుండెడువానికి నీయదలంచి ప్రియురాల నొక చాదస్తుని పాలఁబడవైచితిరా?

అదియేమి? వేద విద్య నీ బుద్ధికి విద్యగా నగపడలేదా?

నాయభిప్రాయము వేదవిద్య గర్హితమని గాదు. మనకమల క్రైస్తవ స్థాపితమైనబాలికా పాఠశాలకుఁ బోవుచున్నది. ఆంధ్ర భాషనంతగొంత పఠించినది. ఆంగ్లేయ పాఠశాలలో రెండు సంవత్సరములనుండి పఠించుచున్నది. ఆంగ్లేయభాషయుఁ జక్కఁగా నేర్చినది. గ్రామ్యములగు ననేక నూతనాభిప్రాయములను నేర్చినది. అట్టి బాలికను వయుచిత విద్యాధురీణుడు గావలెనని నా యాశయము లేనిచోఁ గాకము క్కునఁ దొండపండు గట్టినట్లుండును. అది యంతయు నేల? ఆంగ్ల విద్యాభ్యస్తయగు నీ బాలిక నతఁడు దరిఁ జేరనిచ్చునా? ఇందుల కతఁడే యొప్పునా?

పోనిమ్ము. ఎవనికీయవలెనని నీతలంపు?

విశ్వనాథపురమున సుందరయ్యయను నొక విద్యార్థి కలఁడు. అతడు పడుచువాఁడు, సౌందర్యవంతుఁడు. ఇప్పుడాతఁడు బి.ఏ. పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడై నగరమున నొకప్పు డేని శ్రోత్రియవిద్యార్థులు దూషింపఁడు. గుణశాలి. ఆంగ్లే ఇంచుక

తుల్యవరు!

యొక్క భావములోఁ బ్రవేశపెట్టుటలో మిక్కుటమైన కష్టము, శిష్య వివాహములకుఁ బ్రవేశమునకుఁ బ్రయత్నించుచున్నవాఁడు. అతఁడు మనకుమారిత కెంతగనుండని యూహించెద.

అతఁడా? నిన్ను నన్ను సందర్శింప వచ్చినవాఁడా?

ఏమో అది నేనెఱుంగను.

బోడి తలగల బాలునివలె యుండెఁగా నీవు చెప్పినది?

అవును. ఆశిఖల సగము గత్తిరించి పొట్టిగనే యుండును.

అతని వేషభాషలు నాకేమియు నచ్చలేదు. అతని బోడితలయు నతని మొ నాలుక నతని సంభాషణ శైలియు నాకేమియు నమ్మకముగ లేవు.

అదియంతయు నాకేమి తెలియును?

ప్రాచీనాంగ్లము వారివలెఁ గదుముండక సామ్రాజ్యమేలిన దయనీయెత్తిని. వాని ననేక పర్యాయములు చూచియుంటిని అతిమంచివాఁడు మూర్తి సౌందర్యమును బట్టియే యతని నిమ్ముందర ప్రవేశ వ్యాకరణము చేసిరని వినలేదు.

వినను గముల యుక్తిప్రాయమునుగూడఁ గనుగొనుము.

కమలా! బోడితలయు మొలవేషమును నీకంత యందగించునా?

అమ్మాయి గనలతోఁ జదువుచున్న పుస్తకమును గ్రిందవిడిచి చిఱునగవుతోఁ దండ్రి కిట్లనెను.

నాయనా! వేషము కలనా? గుణములు వర్ణింపదగినవి. కాలానుసారముగ మనయభ్యాసములను మనయాచారముల యందును వివిధములగు మార్పులగుచున్నవి. మీకిప్పుడు ధరించునది మన పూర్వికుల వేషమేనా?

తల్లా! ఏవాదాకేమి ఫలమనదిక? ఆవుడు చిన్నతనముననుండియు నీయిష్టము చొప్పునఁ బోషించినందుల ఫలమిప్పుడు కాన్పించుచున్నది. అవి ధరింపరాని వేషముకు బద్ధింగనుంగొని కథల పాఠశాలకుఁ బోవుట యింక మాటవలదము. వ్యవహారము మీచేతనున్నది. తలవడినవిద్య చాలును అని చెప్పెను. ఇదంతయు ముప్పదియను తెలిసి. వేణుగోపాలకర్న భోజనముచేసి యతిశీఘ్రముగ వ్యాయామస్థానమున కరుగుదెంచెను. కమలయుఁ గమలా జననియును రాజకీయ సంస్కృతికరముగ నేదియో యాలోచించుచుండిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము.

ఆదరణ.

సుందరునకుఁ బ్రపంచానుభవ మెక్కుడుగ లేకున్నను చదివినవిద్యా బలమునుబట్టి నేనుమనుశక్తి గలిగియుండెను. అల్పవయస్కుఁడైనను తెలివితేటలు గలవిద్యార్థి గ్రహణ మెక్కుడు లేదు. ఎందు ప్రవృత్తి లేమింజేసి ప్రపంచానుభవ మెక్కుడుగ లేకున్నను సుందరుఁడు సూక్ష్మగ్రాహి కాకపోలేదు. దీర్ఘాలోచనపరుఁడును గాకపోలేదు. సదాచారసంపన్న ప్రవర్తనాసక్తుఁడు. వారల కారణంబుగ కార్యంబేయుని వాఁడును గాఁడు. దుర్బుద్ధుల బోధించునెడ వహించువాఁడుగాఁడు. వాఁడు న్యాయవాది గోపాలశర్మ తనకుం గావించిన పరాభవంబున కెంతయుఁ జింతిలుచు సుందరుఁడిలు చేరెను. అతఁడు చిన్నతనమునసే తండ్రిని గోల్పోవుటంజేసి జననియే యాతనిం బెంచుచుండెను. అయిన కొంచమింత మున్నదియుండెను. అయ మపేరు రాజ్యలక్ష్మి. భర్త మరణానంతరమును బాల్యమునందు గూర్చుకొని నభర్తృ కృపదేక యాతనాయకుంగ భర్తయిడిన కొలఁది భూవసతిము వలన గాపురము సేయుచుఁ గుమారునకు విద్యగఱపించెను.

సుందరుఁడును మిగులనమ్రతతోఁ బెద్దలయెడల భక్తిగలవాఁడై యుండెను. ఎంతయు సౌన్నత్యము సాధించుచుండెను. ప్రవేశపరీక్షయందు మొదటితరగతిలోఁ గృతార్థుఁడైయున్న విషయమువినంతనే తల్లి యపరిమితానందంబునొందెను. సుందరునకు విద్యాసంపూర్ణముసేయు నపాయమేమియుఁ దోఁపమింజేసి యాలోచనచెందరయ్యె నామ తనయున్న యాస్తిఁ గొలఁదియైనందున నికనవిద్యల యుప్రవేశమునకుఁ జాలదని యాతనికిఁ దెలియును. కావున చేయునదేమి తల్లికి చెప్పకయే వేణుగోపాలశర్మ నాశ్రయించెను.

అయ్యెడఁ దల్లియుఁ గుమారుని దీనవదనముం గాంచి యాతని కడ్డయాలోచనము కలదని తలఁపడి నాయనా! యేల దుఃఖించెదవు అని యడిగెను. అంగులకును దరుచేమియుబదులు చెప్పక నిలువంబడి యుండుటంజేసి తల్లి గన్నీరుగార్చుచు మఱలమఱల నడుగుటయు సుందరుఁడిట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుటయుజరిగె.

“అమ్మా! నేఁటియుదయమున న్యాయవాదియగు గోపాలశర్మగారిని సహాయార్థమైయరుగ నన్నతఁడు తోడికరాఁదననియు, స్త్రీ సుపుత్రుఁడనియు దూలనాడి పరిహసించెను.

తగు నాలోచనము సేయక నామూఢత్వానాశ్రయించిన నాబుద్ధిహీనతకు నేనెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను.”

నాయనా! యీవిషయమున నీవంతచింతింపఁబనిలేదు. నాకున్న యాస్తియంతయు నీదేగదా! యాస్తియంతయు నీవిద్యకై వినియోగించుకొనుము.

అమ్మా నీవెట్టివెఱ్ఱివి! మనయాస్తివిక్రయించిన నెంతకాలముండఁగలము? ఆపైన నీవెట్లు జీవించెదవు?

నాయనా! నేనెట్లయిన జీవించెదను. నీవు విద్యాసంపూర్ణుఁడ వగువరకు నెట్లయినఁగష్టించి—

ఎంతమాట! అమ్మా నీవు మాటికిఁగష్టపడుచుండఁ నేవిద్యనభ్యసింపవలెనా? అట్టివిద్య లేకున్న నేమి? ఇంతకాలము నాకొఱకై నీవుపడినయిడుమలు నేనెఱుఁగుదును. ఇఁక కూటికని కష్టపడవలెనా? చాలును ఇట్టికఠోరవాక్యములు నేను వినఁజాలను.

వీరియట్లు తల్లీకుమారులు దుఃఖాక్రాంతులై సంభాషించుచుండఁ దటాలున నింటిలోని కొకపురుషుఁడు ప్రవేశించెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

పుత్రప్రేమ.

వేణుగోపాలశర్మ న్యాయస్థానమునఁ దన వ్యవహారముల నవలోకించుకొను నతనికొక రాజసేవకుఁడు కనుపించి యొక పత్రికనిచ్చెను. తత్వరపాటుతో న్యాయవాది యది విప్పి యాంధ్రీకరించుకొనియిట్లు చదువఁబోగెను.

ఏడను నగరము.

విష్ణుశర్మ వద్దనుండి.

వేణుగోపాల శర్మకు.

సింహపురమ్ము. దక్షిణ హిందూస్థానము అంగ్లేయదేశమునకుఁ బ్రయాణమునకున్నవాఁడను. ప్రయాణానంతరము సావధానముగ వ్రాసెదను. క్షమింపవలయును. ఈ వార్తలఁ జూచుకొని న్యాయవాది దిగ్భ్రమనొందెను. విష్ణుశర్మ ఇరువదిరెండేండ్ల ప్రాయమువాఁడు. ఇతఁడు కొంతకాలము రాజధానియందు విశ్వవిద్యాలయము నందు గడపి యచ్చట నొకటిరెండు పరీక్షలయందు విజయమందియుండి తండ్రి వలదన్నను వినక వైద్యశాలయందుఁ బ్రవేశించెను. అచ్చట రెండువర్షములనుండి చదువుచుండెను. ఆంగ్లేయదేశమున సంజనీయ యచటి వైద్యవిద్యాంబరి పూర్ణము చేసి గొప్ప రాజకీయోద్యోగము సంపాదింపవలెనని యాతని యభిలాష. కాని తండ్రి యాతని యభీష్టమునకియ్యకొనఁడని స్పష్టముగ నతనికిఁ దెలియును. కావున దండ్రికిఁ దెలియకుండఁగనే తల్లికి వ్రాసి తనప్రయాణమునకుఁ గావలెనని కొంతధనము తెప్పించుకొని తనయొద్దనున్న కొన్ని యాభరణములు నమ్మియా సొమ్ముతోఁ బ్రయాణమునకు సాహసించెను కుమారుఁడు దేశాంతరగతుఁడయ్యెనన్న వార్త జనకుడిలు సేరి చెప్పఁగనే జననియు మిగులశోకించె. అపుడు తెలియక కొంత ధనము కుమారునకుఁ బంపితినని యామెను విన్నవించెను. న్యాయవాదియు నీవార్త విని నావంశమంతయు నీదుర్మార్గుని జననమున దురాచారనిలయంబైనది. నేనతనికొక కాసైననొసంగఁజాలను. వానికిని నాకును నేఁటితో ఋణము తీఱెను అనెను. ఎంత కోపించినను బుత్రప్రేమ నివార్యము కాదుగదా! క్రమక్రమముగ న్యాయవాది కోపము శోకముగ మారెను. జననీజనకులిరువురు పెద్దకాలంబు చింతనొందిరి. యెట్టకేలకు నాతని నెనను రాగమున మయింపఁజాలక వారాతనిప్రయాణమునకై కావలసినధనమంపు నంగీకరించిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

బడిచెలిమి బలిమి.

సుందరుఁడు ప్రవేశపరీక్షావిజయమునకై ప్రయత్నించువేళ నతనికి మదనుఁడను నొక సహాధ్యాయి కలఁడు. చిన్ననాఁటనుండియు వీరిరువురు నొక్కటిగ విద్య నేర్చుకొనుచుండిరి. అందువలన వీరికిఁ బరస్పరానురాగము మెండై యుండెను. వీరిరువురు సమవయస్కులు. మదనుఁడు సింహపురీనగరమునకు ననతిదూరమున నున్న చిన్నరాయపురంబను జనపదంబున నుండు నొక గొప్ప భూస్వామి పుత్త్రుఁడు. ఇతని తండ్రి యితని నతిబాల్యమునందె విద్య నేర్పించుటకొఱకు సింహపురనగరమునకుఁ బంపెను. అప్పటినుండియు నితఁడును సుందరుఁడును నొకే విద్యాలయమునఁ జదువుచుండిరి. ప్రవేశపరీక్షయందు వీరిరువురు నొక సంవత్సరమున కృతార్థులైరి. పరీక్షకుఁ గొన్నిదినాలకు పూర్వమే యితని తండ్రి యాకస్మికముగఁ గాలధర్మము నొందెను. ఇతఁడు ప్రవేశపరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడైయుండియు దరిద్రవశమునఁ జదువ సహాయకారి లేమిం జేసి యతిదుఃఖమున విశ్వవిద్యాలయమునకుఁ బోవు ప్రయత్నము మానుకొనెను. సుందరుఁడును రాజ్యలక్ష్మియు సంభాషించుకొనువేళ వచ్చిన మనుజుఁడీమదనుఁడే. మిత్రుని జూచిన యప్పుడు సుందరుఁడు దీనవిషాదమును మ్రింగి నవ్వుచునిట్లు ప్రసంగించెను.

మదనా! రమ్ము కూర్చుండుము!

సుందరా! యేమియిది నీ మొగమంతయు వాఁడియున్నది! ఈవిషాదమునకుఁ గారణ మేమి?

ఎన్నిటికైనను లేమిడియే కారణము అహా! అహా దారిద్ర్యము శాపమే కదా!

ఈ విషయమయి భావభేదములున్నవి. నీకిపుడు కలిగిన కష్టమెయ్యది? అనఁ దండ్రి రాజ్యలక్ష్మియాదినమున జరిగినవృత్తాంతమంతయు మదనునకుఁ జెప్పెను. అతఁడదియెల్ల సావధానముగ విని మిత్రమా నీవీ విషయమున లేశమును జింతింపనక్కఱలేదు. నిన్ను నేను గుర్తెరింగినదాదిగ సహోదరభావముతోఁ జూచితిని గాని వేరొండుగాఁగాదు. రాజధానికిఁ బొమ్ము. విశ్వవిద్యాలయముఁ జేరుము. నీకయ్యెడి ధనవ్యయమంతయు నేను భరించెదను. ఇట్లు చెప్పి సుందరుని కౌఁగిలించికొనెను. అతఁడును తలవాల్చి కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ నిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

మిత్రమా! నీయౌదార్యమునకెంతయు నమస్కరించెదను. భూమ్యాకాశములును, సూర్యచంద్రులును, నా జననియును సాక్షిగ నేఁ జెప్పుచున్నాను. నా విద్యాభ్యాసకారణుఁడ వగుటచే నీవే తండ్రివి, నీవే తోడువు. ఏకాలమునకైనను నీవు నాకుఁ [illegible]

మేలునకు ప్రతిసేయుశక్తియు నవకాశమును గలుగఁజేయఁ గలందులకై భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదము.

పిమ్మట రాజ్యలక్ష్మీసుందరులచే దీవనలంది మదనుఁడు నిజపురమునకుంజనెను. కొలఁదికాలమునకే సుందరుఁడు రాజధానికింజని విశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రవేశించెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.
దీనజనరక్షణము.

అయ్యో! అయ్యో! రక్షింపుడు. రక్షింపుడు.

ఛీ! మాలముండకొడుకా! వాదర్గరవా టక్కులు? నాఋణమిప్పుడు తీర్పుము లేనిచోఁ బనికిరమ్ము. అంతదనుక నేను నిన్ను విడువను.

మహాప్రభూ! నేను బానిసవాఁడను. నీచాకిరి చేయువాఁడను. దుస్థితి నొందున్న నన్ను శ్రమపెట్టిన నేను బ్రతుకను. నాయందుఁ గరుణయుంచి నన్ను మన్నింపుఁడు.

ఛీ! పశువా! గాడిద! [అని రెండుగ్రుద్దులు గ్రుద్దెను.]

అయ్యో చచ్చితి. అయ్యో! చచ్చితి?

అయ్యో మాయయ్యను గొట్టుచున్నారు. మాయయ్యను జంపుచున్నారు. బాబా చంపఁబోకుఁడు. ప్రాణముతో వదలుఁడు మీఋణము తీర్చుకొనియెదము. నాయనను వదలుఁడు. మీకాళ్ళు మ్రొక్కెదము. గంతెలుంగుచుఁ బ్రపగము నొదనధ్వనియు నొకగృహమునుండి వెలువడ నప్పుడొకయువకుఁడు హాయావరోహణము గావించి తటాలున నిలుచొచ్చెను. రక్తాక్షుఁడును దీర్ఘకాయుఁడును నగు నొకతరుణవయస్కుఁ డొకమాలని జుట్టుచేఁ బట్టిలాగుచుఁ గొట్టుచుండెను. ఆమాలఁడు క్రిందఁబడి వడఁకుచుండెను. అతఁడుతుదకు రెండుచేతులను జోడించి రక్షింపుడు, రక్షింపుడు, అని యార్తనాదమున నెలుఁగెత్తి యేడ్చుచుండెను. చెంతనున్న శిశువు తల్లిపయింబడి పెద్దగ నేడ్చెను. అప్పుడాయువజనుఁడత్యాగ్రహముచేఁ గోదండునికరమును గట్టిగఁబట్టి ఈక్షణమున నీమాలనివిడువుము: లేకున్న నీప్రాణములు నీవి గావనుకొనుము అనెను.

కోదండుఁడు:- ఓహో! మీరానన్ను దండించునది! అని హేళనసేయుచు నిట్లనెను.

ఓయీ! నీకిచటఁ బనిలేదు. ఈ మాలఁడు నాసేవకుఁడు. నావద్ద నప్పుపుచ్చుకొనినవాఁడు. కావున నేను దండించినను, ఖండించినను నీకు జోక్యము కలుగఁజేసికొన నవసరము లేదు.

దుర్మార్గా! నీకించుకయైనఁ గనికరము లేదా?. వ్యాధిగ్రస్తుఁడగు నీమాలవాని నకారణముగఁ జంపఁజూచితివే! ఈలోకమున లేకున్నను, పరమందైన నీయక్రమకార్యమునకుఁ బ్రతిదండన లేదా!

అవును. ఈ వేదాంతములనిఁక నిలుపుము. ఈ గ్రామమునందున్న హీనకులస్థులందరును బోధించుటకుఁ గారణము మీవు గదా! నీవు కులద్రోహివి. ఈ నీచుని కొఱకై నన్ను నిందించుచున్నావు. ఇందులకు ఫలము శీఘ్రముగ ననుభవించెదవు.

నీ గంభీరవాక్యములనిఁక నిలుపుము. అతఁడు నీకేమి యీయవలయునో చెప్పుము.

నాకతఁడొక నూఱురూప్యములీయవలయును.

మాలఁడు. అయ్యా అన్యాయము పలుకు. నేను మీయొద్ద దీసికొనినది యేబది రూప్యములే కదా? అందునకీ పదివర్షములనుండి నా వేతనమున సగభాగము ఋణమునకై యిచ్చుచుంటినే! ఇపుడు నూఱురూప్యము లెటులయినవి?

కో. నోరుమూయుము. నాతో వాదించెదవా? నీవు నావద్ద గైకొనినవి నూటయేబదిరూప్యములు. అందు నీపది వర్షములనుండి యేబదిరూప్యములు చెల్లుబడినవి. ఇంకను నూఱురూప్యములు నిల్వయున్నవి. కట్టివేఁగట్టుము. లేకున్న నీపై న్యాయస్థానమున వ్యాజ్యము వేసి వడ్డీ ఖర్చులతోటి రాఁబట్టుకొనియెదను.

ఇది యంతయు వినిన కోదండునితో వాదించిన నిష్ఫలమనియుఁ దాఁజెప్పినట్లు ఋణమునకై యొక్కరి కేని కూటసాక్షులనియమింపఁ గలడనియు నెంచి యేమనుటకును దా నా కౌముల కాతని పేరనొక పత్రము లిఖించియిచ్చి మాలనిఋణవిముక్తుంజేసి తనపరిచారకులలోఁ జేర్చుకొనెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

ప్రమాదము.

వేణుగోపాలశర్మ కమలావిషయమై స్మరించినప్పుడెల్ల వ్యాకులపడుచుండెడి వాడు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమతనికి కిష్టముండియు విచ్ఛిన్నము జేసి తనయిష్టము చొప్పున నామెప్రవర్తింపకపోయెనే! అను వ్యాకులత యతనినెంతో బాధించుచుండెడిని. తాన వయసులో నెంతో ప్రయత్నించినను దానా పానవదుర్లభమగుటం జేసి కడుంగడు వ్యాకుల పడుచుండెడివాడు. అదియునుంగాక ప్రాయమును మీరివచ్చుకాలమున వివాహ విషయమై తొందరపడుచుండెను.

కమలతన కాలంబున విద్యాభంగము గలిగినందులకు మిగుల చింతించి జనకుని యానతిమీఱ యింటనేవలయు పుస్తకములదెప్పించి చదువుచు విద్యాభివృద్ధి చేయుచుండెను. స్వయంవరవిషయమున లోకాచారమును ననుసరించి తండ్రిగారికిష్టమైనయుక్తా టులకును నీ యప్పుడప్పుడవమానించినను వాలస్యమయినను తగువరుని(బడయు మాదవలెనే కమలయభిప్రాయము. జననీజనకులను గమలా మనోభీష్టము బూర్తిగ నెరింగి పలుకుండిరి. అన్యోన్యాభిప్రాయములిట్లుండగ నది వివరించుటకుగాను నాడు వారిట్లు ప్రసంగించిరి.

వే. అమ్మా నీకు వివాహము సేయుకాలము మించుచున్నది. ఇంక వాలస్యము చేసిన హానికలుగును నీకెవరినిజేపట్ట నభిలాష గలదో నిర్ధారణచేసి చెప్పుము.

క. అయ్యా నాకిప్పుడు వివాహప్రయత్నమేమి? ఇంకను గొన్నినాళ్ళు వేచియుండరాదా?

పె. అయ్యో! వయస్సుమించిన నాచారహానికలుగును పెద్దచిక్కులు సంభవించును. నీవు చిన్నదానవగుటచే నట్లనుచున్నావు నీవు నిరోధించకుము.

రా. ఇంకనింతగా దొందరపడనక్కరలేదు. కావలసినవి సమయములు జరిగినది ప్రతిష్ఠయో, అప్రతిష్ఠయో జరిగినయంశములనుబట్టియే రావలయు.

వే. అదియేమి? యేమిజరిగినదనుచుంటివి

రా. ఏమున్నది కమలపుష్ప

వే. ఏమిపుష్పములు ధరించుచున్నదా!

రా. తరువాత రహస్యముగఁ జెప్పెదనంటిని

వే. నామనంబాగకున్నది. వినదాయేమి చెప్పుము?

రా. [రహస్యముగ] పునఃప్రతిఅయినది.

వే. హా! ఎంత వైపరీత్యము.

రా. వెలువరింపక శాంతించి జరిగినది రహస్యముగనుంచుము.

క. అమ్మ నాకిక వివాహముమీఁద బుద్ధిపోవుటలేదు. నీవు తొలుత నిశ్చయించి నాతో రహస్యముగఁ జెప్పినవరుని నాకు లభింపఁజేసితివేని సమ్మతమే కానిచో నాకు వివాహముచేయ నక్కరలేదు.

రా. అమ్మా! అట్లనెదవేమి? అతనియందు మీతండ్రికిఁగల యిష్టము నీకుఁ దెలియదా? అతనికన్న నెక్కుడు ధనవంతులును జదువరులును లేరా? తదితరులయందేరి నైనను గోరుకొనరాదా?

కమల ఈవాక్యముల నాలకించి విచారభావంబునఁ గన్నీరుఁగార్చుచు నిలువంబడెను.

వే. మనయూరనున్న విద్యాదీక్షితునికుమారుఁడు నృసింహరాయుని యందేమయిన సుగుణములున్నట్లు తోఁచునా?

రా. అవునవును. అతనికీర్తి జగద్విదితము. ఈవిషయమున నాకును సమ్మతమే. మనయభిప్రాయమిందేకీభవించినది. ఇఁక ననుమానింపకుఁడు.

వే. అట్లయిన నిఁక బంధుమిత్రులకాహ్వానము పంపెదను.

రా. అట్లేచేయుఁడు అదియె సత్కార్యము.

కమల. యీప్రసంగము విని యేమియు నెఱుఁగనిదానివలె నటించి సమ్మతించె నా యనునట్లు ప్రవర్తించి వారిర్వురాలనౌదాసీన్యము వహించెను. పాపము దీనదంపతులు కొమరితనునమ్మి వివాహప్రయత్నమున నుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

పంచాయతి.

విక్రమసింహపురమున కొంతిదూరమునందున్న చిన్నిరాయపురంబున నతిరమణీయమగు నొక్క దేవాలయముకలదు. విచిత్రములగు చిత్తరువులతోడ శోభిల్లు గోపురములతోడను, విశాలమంటపములతోడను, రజిత సువర్ణాద్యమూల్యలోహనిర్మితములగు వాహనములతోడను, మత్స్యములు మెక్కి తిరుగాడు ఒక కొలంది వాదుల విలాస కయ్యలో యజనొప్పు కలలవిసురున నటునిటునూగాడు వికచకమలకుముదపుష్పములచే శోభిల్లు కొలంకుతోడను, కోదండరామనిలయాలయము చెలువారుచుండు. ఆయాలయమునెదుట విశాలములగు చలువరాలచేఁ గూర్పబడిన యొకమంటపముగలదు. ఒకనాఁటి సాయంకాలమున నా దేవాలయమంటపమున సభకూడిరి. ఎల్లజాతులవారు నాసభనలంకరించిరి. వీరందరు నెద్దియో యొకవిషయమును గూర్చియిట్లుతర్కించుకొనుచుండిరి.

ప్ర. అయ్యా మనయూరి దేవతయగు పోలేరమ్మకు జాతరజరిగి రెండేండ్లయినది.

ద్వి. అవును. ఈసంవత్సరము జాతరజరుపకున్నచో నీయూరు ధ్వంసము గావించును. కావున జాతరజరిగి తీరవలయును.

తృ. అయ్యా! జాతరమహోత్సవము జరుపనెల్లరు నియ్యకొనవలెను గదా!

అవునవును. [అని అందఱునరచిరి.] అపుడా సభ్యులలో నొక యువజనుఁడు లేచి యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

సభ్యులారా! ఇచటఁ జేరినవారందఱికన్న జ్ఞానమునఁగాని, ధనమునఁగాని యొక్కువవాఁడను గాను. అయిన నా ప్రార్థనము లాలకింపవలయును. మీరొనరించు మహోత్సవము నేనేమియు నాక్షేపించువాఁడను గాను. మీరు తీరుమానించు భంగి చేయుము నావంతు కప్పము నర్పింతును. జాతరకాలమున జరుగుకొన్ని ఘోరకృత్యముల నాపవలెనని నాప్రార్థన. తత్కాలమున జరుగు జీవహింసఁదలంప నామనంబెంతయుఁ దల్లడిల్లుచున్నది. నిష్కారణముగ జంతుసంతానముల బహిరంగముగ వధించు మనము మృగమాత్రులముగాని మనుష్యమాత్రులముగాము. హింస మిక్కిలి పాపకరము. పుష్పములతోడను, ఫలములతోడను బూజించిన శాక్తి తృప్తిపడదా? నామొరాలకించి యీఘోరకృత్యము మాత్రమును మానివింపెదరుగాక అని ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

ఈతనిమాటలను విన్నవారు గొందఱితనికిఁ బిచ్చియనియుఁ గొందఱితనికిఁ బొగరనియుఁ దూలనాడిరి. కొందఱతనిని పరిహసించిరి. కాని వారిలో నతని యుద్దేశమును అంగీకరించినవారు లేరు. అందరును యథాపూర్వముగ జాతిరజపుపవలెననియు, భూస్వాములందరు దమకున్న భూములకొలఁది విత్తమునీయవలెననియుఁ దీర్మానించుకొనిరి. కార్యనిర్వాహమునకుఁ గొందఱిసభ్యుల నేర్పఱచుకొనిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

ప్రయత్నభంగము.

మంగళస్నానము లైనవా? వధూవరులఁ గైకొనిరండు.

మంగళాసనముల నమర్చితిరా? యూరిలోని పెద్దమనుష్యుల నాశీర్వచనమున కును దాంబూల గ్రహణమునకు నని యాహ్వానము సేసి వచ్చితిరా?

పెండ్లికొమారితె వారి యాహ్వానమైనది.

అలపింపఁబడు లగ్నసమయము వచ్చుచున్నది. వధువును ముందు గైకొనిరండు.

పదంపడి కొందఱు వధువుం గైకొని దాలోని కరిగిరి. వివిధములగు మధుర వాద్యములును, సంతోషసూచక వైవాహిక జనసల్లాపములును, ఉభయ పార్శ్వముల వింజామరల వీఁచు వేశ్యాంగనలును వెలుంగ కళ్యాణయూథుఁడై మహావైభవమునఁ బెండ్లి కొమరుఁడు మామగారి గృహమునఁబడిన యాకైలవ వివాహసదనమునుం జేరెను. వివాహసుముహూర్త మాసన్న మగుడుఁ బెండ్లిపెద్దలు దొందర సేయుచుండిరి. పెండ్లికొమరిత యింకను రాదయ్యె. ఆమెకొఱకై దాదులు గదులెల్ల వెదకిరి. ఎచ్చటను గాన్పింపదయ్యె. ఈవార్త వేణుగోపాలశర్మగారికిఁ జేర అతఁడత్యంత భయాక్రాంత స్వాంతుఁడై కొమరిత గదిలోనికిం జనియె. మఱల మఱలఁ దేరి పారఁ జూచుటయే గాని, యెవ్వరును గానరారైరి. తుదకామె పండిన సెజ్జపై నొకలేఖ గాన్పించెను. అద్దానిపై

నాయనగారగు వేణుగోపాల శర్మగారికి, అని వ్రాయఁబడియుండెను. అతి త్వరితముగ నాలేఖ నతఁడు విప్పిచదువఁ దొడంగెను.

జనకా! మీరు దలపెట్టిన యీవివాహము నాకసమ్మతము. పరిణయముగాక యున్న మీకీ మీయింటనుండుట మీకపఖ్యాతి. కావున మీగృహము విడనాడ నుద్యమించితి. నా స్నేహితురాండ్రగు కొందఱు క్రైస్తవ సోదరీమణుల సాహాయ్యమున రాజధానికింజని యచ్చటనున్న యనాథస్త్రీజన శరణాలయమున కరిగెదను. నన్ను మృతిజెందిన దానినిబోలె నరసెదరుగాక. నన్నుఁ దిరిగి కొనవలెనని యెట్టిప్రయత్నము సేయుచున్నవారని విన్నను నేనాత్మహత్య గావించుకొని యసువులం బాపుకొనెదను. నన్ను క్షమింతురుగాక. మీకును నాప్రియమైన తల్లిగారికిని నావందనములు.

ఇట్లు మీ యనుంగు కూతురు,

కమల.

ఆహా! యేమి వైపరీత్యము? కల్యాణ గృహమిప్పుడు నిర్యాణ గృహముగమారెను. స్త్రీయాబాలాదియుం దశ్శోకాబ్ధియందు నిశ్చేష్టులైవేఱొకపార్శ్వమునఁబడియుండిరి. పెండ్లికివచ్చిన బంధువులెల్ల చెల్లా చెదరై వెడలిరి. పెండ్లికొమరుం డగు నృసింహారాయఁడు కళ్యాణ మంటపమున కెంత సంతోషమున వచ్చెనో యంత సంతాపమున నచ్చటువాసెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

వేశ్యాగృహము.

ఒకనాఁటి సాయంకాలమునఁ జిన్నరాయపురమునఁ గోదండరాముని యాలయమునకు నుత్తర దిశయందుండు వీధి యందిరువురు పురుషులు ప్రాఙ్ముఖులై నడచుచుండిరి. వీధియందు దేవాశ్రితులగు నర్తకులు మున్నగువారు కాపురముందురు. చీకటివేళ యైనందునను మొగంబులు తెలియరాకుండునటుల మేలిముసుంగులిడి యుండు కారణంబునను నాపురుషు లెవరైనదియు గుర్తింప నలవికాకుండెను. వారిరువురు నొండొరులేమియు సంభాషించుకొనక యత్యంత దూరము పోయి వీధ్యగ్రమున నొక యింటి వాకిట నిలువంబడిరి. ఆయింటి ద్వారము మూయఁబడియుండెను. చెంతను దెరచి యున్న గవాక్షమునుండి ప్రజ్వరిల్లు దీపపుగాంతి వెలువడుచుండెను. గృహాంతరమున నొకబాల మృదుమధుర స్వరాంచితముగ గానపేటికను వాయించుచు పదంబుఁ బాడుచుండెను. వారిరువురిలో నొకఁడు ద్వారప్రాంతమునకేగి తలుపుదట్టుచుఁ „కోకిలా! కోకిలా!'' అని మెల్లగఁ బిలచెను. లోనున్న యొకయువిద "ఇదిగో వచ్చితిని" అని చెప్పుచు నతిత్వరితముగ ద్వారముం దెఱచెను. వీరిరువురును లోనికిం జనిరి. ద్వారము మఱల మూయఁబడెను. ముంగిలి కూట మతిరమణీయముగ వివిధ శృంగార రసానుబోధకమ్ములగు పటములచే నలంకరింపఁబడియెను. నిర్మలములగు పరిధానముల ధరించి, వివిధాభరణ భూషితయై మందస్మితాననయై కవాటము దెఱచిన యాయువతి ప్రౌఢాంగనగాఁ గనఁబడెను. గాన పరాయత్తచిత్తయగు నాబాలిక పీతాంబర ధారిణియై నవరత్న ఖచితములగు నాభరణము లనేకముల ధరించియుండెను. పూర్ణేందు బింబంబును బోలిన యాబాలిక ముఖంబును గమనించుచుండ నెట్టివారి యొక్క మనోవ్యాకులత యామెయెడ నగపడునుగాని యది సాధారణముగఁ గాన్పింపరాదు.

అయ్యలారా! కూర్చుండుఁడు. అని కోకిల స్వాగతముసంగ నాయిరువురు పురుషులు నున్నతాసనములఁ గూర్చుండి మేలిముసుంగులఁ దీసివైచిరి. వీరిలో నొకఁ డించుమించు ముప్పది ముప్పదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమువాఁడు. ఇతఁడు బ్రాహ్మణవంశ సంజాతుఁడుగ నగపడువాఁడు. అతఁడాయింటి వేశ్యయగు కోకిల విటకాఁడు. బాణుండనువాఁడు. మఱియొకఁడు మదనికి విరోధియగు కోదండుఁ డీపురుషులిరువురును గృహమునఁ బ్రవేశించినది మొదలుకొని సరసవాక్య ప్రసంగము చేయసాగిరి. ఆయిర్వురి సంభాషణ మించుక నాహాసేయనయ్యెడని అపుడు నాయింటనున్న బాలిక విద్యానైపుణ్య మాపాదించి భరతాది కళావిశేషములయందు బ్రౌఢిమ గడించెనని కోకిల యుడివెను. అప్పుడు బాణుడు కోకిలం బిలచి యేదో రహస్యముగఁ జెవిలోఁ జెప్పెను. అంతట కోకిల „ఏమే శారదా లోపల దాఁగు

కొనవలెనేమో? ముందర ద్వారమునకు రమ్ము." అని కొలిచినోఁ జెప్పెను. శారద గాన పేటిక విడిచి ద్వారముఖమున నిలచెను.

కో—అమ్మా! ఇది ముగ్ధయగుటచే భయపడుచున్నది; దయవుంచి చేసికొనుఁడు.

బా—శారదా! భయమేల; నాచెంత నిత్య నిర్భయముగ నుండవచ్చును. నన్నన్యునిఁ గాఁదలఁబోకుము.

కో—శారదా! అమ్మగారికి శ్రవణానందముగ నొకపాట వినిపింపుము.

బా—పాడుము, పాడుము.

అపుడు శారద లోనికేఁగి గానపేటిక వాయించుచు మధురాలాపముల నొక్క పాటఁబాడెను. అదివిని తరుణవయస్కుఁ డానందమునంది యుల్లసిల్లెను.

ఆహా! ఎంతశ్రావ్యము! కోకిలా! శారద నీకీస్థితికిఁ దెచ్చినందులకు నిన్ను వేనోళ్ళఁ బొగడవచ్చును. ఇఁకఁ గాలక్షేపనమునేయక కన్యాతిలకము దలపెట్టుము. తగిన ధనము నిప్పించెద.

కోకి—మీవంటి ప్రభువుల కనికరము లేకున్న మావంటివారు బ్రతుకఁగలరా! సంగీత భరతశాస్త్రములు నభ్యసించియుండవా? మీరు మమ్ముఁ బోషించువారలుగ నిర్విద్యలఁ బోషించువారగుచున్నారు. తమ యనుగ్రహము ప్రకారము సేయుచున్నాను. కాని శారదకు నిటువంటి విషయము నాలోచించిన పిదపఁగదా కన్యాతిలకముమాట.

బా—కోదండా! మాటాడవేమి?

కోదం—మాటాడుటకేమున్నది? మరలవచ్చెదను రమ్ము.

ఇటుల సంభాషించి యాయువక శివపూర్ణుఁడు కోకిలాదత్త కుసుమ చందన తాంబూలాదులం గ్రహించి నమస్కారములనంది, యానందించి, యాశీర్వదించి, యత్యుల్లాసమునఁ దిరిగివచ్చెదనని చెప్పి యావేశ్యాగృహము వీడెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

జనసేవ.

మన కథానాయకుఁడగు సుందరుని రాజధానియందు విశ్వవిద్యాలయమున విడిచితిమి. అతఁడచట వైద్యవిద్యయందు కడచివాభివృద్ధి గాంచుచు విజయోన్ముఖుఁడై యుండెను. ఆసమయమున రాజధానికి మహారాష్ట్రదేశమునుండి యొక మహానీయుఁడు వచ్చెను. ఇతఁడు దేశసేవకై ప్రపంచసుఖములెల్లఁ ద్యజించిన గొప్ప దేశాభిమాని. రాజధానియందితఁడు హైందవ జనసంఘ సంస్కరణ విషయమై యనేకములగు నుపన్యాసముల నొసంగెను. మనదేశమునందున్న వివిధ వర్ణభేదములును దేశక్షేమమునకు హానికరములనియు స్త్రీపురుషులందరును సంఘ సంస్కారాభివృద్ధికై కృషిచేయవలయుననియు నామహానీయుఁడు బోధింపఁ దొడఁగెను. ఏమి! వీరి యుపన్యాసముల మహిమ! వీరు రాజధానిని వదలిన కొలఁది దినములకే యచ్చోట సంఘసంస్కరణ సభలనేకములు నిర్మాణములయ్యెను. అందు దీనజనసేవక బృందమను సభకు మన కథానాయకుఁడు కార్యనిర్వాహకుఁడుగ నియమింపఁబడెను.

ఈ సంఘమునఁ జేరినవారందఱు జనసేవయే ముఖ్యమైన ప్రపంచవిధిగ నెంచి నిమ్నజనోద్ధరణమునకును, నానావిధవర్ణభేదభంగమునకును, స్త్రీజనౌన్నత్యమునకును పాటుపడుచుండిరి. ఉపన్యాసములవలనను, బోధలవలనను వీరియుద్దేశములు వెల్లడిసేయుచుండిరి. వ్యాధిగ్రస్తులును, నన్నహీనులును నగు దీనులయిడుముఁ బాపుట వీరివిధి.

ఒకనాఁటి యుదయమున సుందరుఁడు నిమ్నజనఘట్టమునకుఁజని యచ్చోటి బాలురకై తన సభవారివలన నిర్మింపఁబడిన పాఠశాలలం బరీక్షించి మరలుచుండ నొక యువతీమణి చెంగటనున్న యొకగృహమునుండి వెలువడెను. ఆయువతికిఁ బదునెనిమిది యేండ్లప్రాయముండును. ఆ యువతి జగన్మోహనాకారమును, నౌదార్యమును, గరసి సుందరుఁడచ్చటనట్టె కొంతతడవు నిలువఁబడెను. సుందరుని గాంచినంతనె యాసుందరీమణి మిగుల లజ్జావిస్మయములనంది తలవంచెను. కాని యాయువ యెవ్వతెయో సుందరునకుఁ దెలియదు. ఆజవ్వని కొంతదూరమేగినపిదప సుందరుఁడామెవెం బోవసాగెను. వారిరువురకును నించుమించు పదిగజముల దవ్వుండవచ్చును. అట్టితఱి హఠాత్తుగ నొక స్వయంగమనశకటము వెనుకనుండి వచ్చెను. నాకామిని యటు నీటు పోవఁజూచెను గాని తడవులేమింజేసి యాశకటమామె సరిం ఢీకొనెను.

హా! సుందరా! అని అఱచి యామె యాత్రోవప్రక్కఁ బడెను. ఈవిపత్తు నరయుఁడు. సుందరుఁడు సతికదరుఁజేరి చూచినంత నామె శవాకృతిగనుండెను. నోటరక్తము వెల్లువగఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆశకటమచట నిలుపఁబడెను. పలువు రచ్చటఁ జేరిరి. చెంతనున్నవారికలన నాజవరాలనాథస్త్రీశరణాలయమునందు సోదరీమణులలో నొక్కతెయనియు, రోగులసంరక్షణము కొఱకనుదినము నొనర

ములిచ్చునవియు, కళింగి సుందరుఁడా కోటయందు నామె నుంచుకొని తన రాజాలయమునకు జనియెను.

ఆమె మూర్ఛిలి మాటాడకుండుటం జేసి నేలపై బ్రాణమున్నపుడు తన మామ మేల స్మరించెనో సుందరుఁడు గ్రహింపఁడయ్యెను.

పదియేనవ ప్రకరణము.

వైపరీత్యము.

చదువరులారా! చూచితిరా! విధికృత వైపరీత్యము! తానొకటి తలంచిన దైవమొకటి తలంచుననుమాట సత్యము కాదుగదా! వేణుగోపాలశర్మ యాస్తికులాచార పరాయణుడు! సనాతనకులధర్మములు విడువక యుద్ధరింపవలయుననియుఁ గులధర్మము నేమాత్రము మీఱరాదనియు నట్లు తప్పినవారిని యెంతవారైన జేర్చుకొనరాదనియు నట్టివానిగర్భమున జనించినవారి గుణవైపరీత్యమును జూడుడు. తనయుఁడు విష్ణుశర్మ తండ్రియాజ్ఞమీఱి దేశమే యాంగ్లేయదేశమునకుం జనెనట! తనయయగు కమల వివాహ మొల్లక యిల్లువిడచినదట! వేణుగోపాలశర్మ తన బిడ్డలయందనురాగముగలవాఁడు వారిని సనాతనధర్మములఁదప్ప నీయరాదని వారి నిర్ధారణము. కాని విధిబలము సర్వోత్కృష్టము. బిడ్డల వియోగము భరింపఁజాలక రాజన యతిశోకాక్రాంతుఁడై నాల్గునెలలు రుజావ్యాకులతవలననే కాలధర్మము నొందెను. విపద్విషాదమును బద్మావతియు ననుస్యూతమై ననుసరించి శర్మగారికన్న యిక్కట్టులను నొక్కసారి సంఘటించెను. ఇప్పటికైనను న్యాయమువాని స్వభావమున మార్పుకలుగదాయె పరోపకారము నొల్లదాయె కేవలము ధనార్జనపరుఁడు సనాతన కులాచారములందతి మాత్రభక్తివిహీనుఁడు మనోభీష్టములన్నియు నొక్కొక్కటిగ విఫలములయినను నతనికతని హృదయ మించుకయుఁ గరుగదయ్యె ఇసుమంతయును భూతదయ పొడసూపదయ్యెను. భార్యాపుత్త్రికల వియోగమునకు కారణము సుందరుఁడనియూహించి వాని కఠినదండనమునకుఁ బాత్రునిఁ జేయవలెనని ప్రతిన పూనెను. ఇదియంతయు నన్యాయము కాదా! సుందరునకీ వృత్తాంతమేమయినఁ దెలియునా! కమల తనయందభీష్టము వెల్లడించెనను విషయమైన సుందరుఁ డెఱుంగునా? అజర్వని రాజధానికేగుట యెఱుంగునా? ఇదియంతయు సుందరప్రేరితమని వేణుగోపాలశర్మగారి యభిప్రాయము. ఎవ్విధమునైన సుందరుని శిక్షింపవలెనని తనమిత్రుల నేకులకలవ సుందరుఁడతి దుర్మార్గుఁడనియు నతనికి సాహాయ్యము చేయరాదనియు మతనికనఁ బోధచేయించెను. పదముడి మంత్రముఁ జెడచెవి బెట్టనిక వది యసాధ్యమని తలఁచి సుందరుని దుర్మలచెట్టనెన్నియో యుపాయముల నూహించుచుండెను. కమలకు లభ్ధిష్టయయ్యెనని యీబాలవిషయము కలనైనస్మరింపఁడాయెను ఎటులనైనఁ గుమారుని యాంగ్లదేశమునుండి శీఘ్రముగ రప్పించి మతాధిపతులయను మతినొంది ప్రాయశ్చిత్తము జేర్చుకొనవలెనని వానియాశయము. తనకుఁగలిగిన మున్నూఱువెల్ల దెలియఁజేయుచు నీకఁ బ్రబంధమున విష్ణుశర్మకొక్క దానికి మరొకయాశలేదని యాచించుచు నెటులనైన ముంగిమాని తనచెంతకు రావలెనని కుమారునకొక లేఖ వ్రాసెను. అందుకతఁడది యొల్లవిధికృతమనియు దానికై చింతిల్లిన మాత్రమున విశేషఫలము లేదనియుండిన విద్యాసంపూర్ణముగుననంతవరకు స్వదేశమునకు రానివ్వలేదనియు నప్పటివరకు దండ్రిధైర్యమున నుండవలయుననియు వ్రాసెను. ఎప్పటికైనను బంధింపఁబడినన్నఁ

౯.

జీవనమునాసరు శ్రీ రామాధారముచేసికొని గోపాలకృష్ణశాస్త్రి గారు విలయాధనా
ఉపాసనకంపుడు కాలము పుచ్చుచుండెను.

పదియారవ ప్రకరణము
వేశ్యమాత.

శారదా! ఈవస్త్రములు బాగుగనున్నవా? ఇదియేమి శకునమే? ఏమాటకును బదులుపలుకవేమే? బాలుండొసంగిన ధనము వెచ్చపెట్టి నీకామాల్యవస్త్రాభరణముల ను తెప్పించితిని. ఇప్పటికీవీనితోఁ బరితృప్తిచెందుము.

వస్త్రాభరణములకేమిలే?

ఏమమ్మా! వగపునకుఁగారణము?

లేదా! కన్నీటికము?

ఎంత టక్కులాడివే? అన్నిసంగతులు నాకప్రక్కఁ జూచుచునే యేమియుఁ దెలియనట్లు నటించెదవు!

అమ్మా! నాకు దేహముస్వస్థతగాలేదు. ఇంకఁగొన్నినాళ్ళు పోవలెను గదా?

శారదా! ఇప్పటికెన్నిబదునాలుగేండ్లు సాఁకితినిగదే! యింకనెంతకాలము నీకొఱకై కష్టపడఁగలనే? (కన్నీరు గార్చును.)

ఇంతకాలము నామనోభీష్టము నిరాకరింపక యూరకుంటిని. ఇంక నీవు నావ్యాకులత భరింపఁజాలను. అమ్మా! ఈవేశ్యావృత్తియందు నాకిష్టము లేదు. నన్నొకనికొసంగి పరిణయము గావింపుము.

ఎప్పటినుండి నీకీరోగముపుట్టినదే? విచ్చలవిడిగ నీకిచ్చవచ్చిన విటకాండ్ర మచ్చికలచే మెప్పించి యిచ్చవచ్చినయట్లు విహరింపక నొకనిచ్చగాని జేపట్టనిచ్చగించెదవేలనే? ఈపిల్లతనము విడనాడుము.

తొలినుండి సంప్రదాయసిద్ధమైనట్టి కులవృత్తిగాని సుధర్మపత్నిగా నుండుట యేమి. ఈవిషయమై యెంతయో యాలోచించితిని. లజ్జావిహీనమగు నీవైవ రతివృత్తియంతయు హేయము నాకు ధనములక్కఱలేదు. వస్త్రాభరణములక్కఱలేదు. శరీరకష్టముచే బ్రతికెదను. నాయందు కనికరముంచి నాకుఁబరిణయము గావింపుము.

[గద్గదస్వరముతో] అమ్మాయీ నీకెట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినదే! అని శారదం గౌగిలిం

[illegible]

చుకొని మూర్ఛిల్లుచు అమ్మా! నిన్నిటులాకదనుజా. నీకై యెంత భయభ్రాంతయై యుండునో యెంత కష్టపడియుండునో యోచింపుము. అట్టి నామాట పాటింపవా! నా కుంకుల ధనమంతయు నీ దేగదా! ఇపుడింక నాకెవరుంగలరా? దేవుని ప్రేమయు గోరుదానను. నన్ను నొప్పింప నీకుఁ బాడియే?

అనగ దుగారతనమున నుతుడు నేఁడ రాయముతో వాదించుట నిష్ప్రయోజనమని యెంచి శారదయూరకుండెను. కాని యెట్టి ధనవంతుడైన నా హృదయము నిమావవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. వేశ్యమాత శారదను మాయ చేసితినని తలపోసి లోనికేగెను. శారద తలవాకిలింజేరి యాలోచించుచు నిలువంబడెను. తోఁట మాలని గాఁపాడిన విబుధుని వంటి పరోపకారి తనపాలఁబడదా యని గాఢముగా విచారించుచుండెను. భగవదనుగ్రహమున నాఁటి సాయంకాలమున నామాలవానిఁగాఁ పాడిన యువజనుఁడే మదనసమాకృతుడే కోదండరాముని యాలయప్రాంతమున నరుగుచుండెను. అతనిఁ జూచి శారద గడగడ వణఁకుచుఁ జరణయుగ్మముపై వ్రాలి

అయ్యా! ఆర్తను. శరణ్యను. రక్షింపుము, అని వేఁడెను. మదనుఁడా పెంకభయాహ్వ త్రమించి జరిగిన వృత్తాంతము వినుచుండెను.

పదియేడవ ప్రకరణము.

అజ్ఞాతానురాగము.

అమ్మా! యామె కిప్పుడెట్లున్నది?

గతదినమునకన్న మేలుగానే గానవచ్చుచున్నది?

ఇంక భయములేదు.

అయ్యా! అట్టిభయమేమైన నున్నయెడల నీకటోరఘాతకాలమున నే గతించె ? . మనస్సుకూడ వచ్చెడిదా?

పాపము ఏమి వైపరీత్యము! ఔషధసేవలో మిన్నయై పరోపకార విశ్వాసరతం త్రయై యనాథ జన శరణాలయమునకు సహాధర్మ్య మారోపణ సేసిన యమలత్వశీల కిట్టి దురవస్థ సంభవించుటా! సోదరీ యీ యాలయమునకు సర్వస్వము రామవనిది!

ఈమెదే

ఓహో! తద్గుణమును నీమె చారిత్రములోనిదేనా? ఈమెతోఁ గొంచెము ముచ్చటింపవలయును. నిదురవోవుచున్నదియా? లేక యాయాసమున నట్లుపడియున్నదియా?

నేను మేల్కొల్పెదను. నిద్రపోవుచునే యుండవలె. అమ్మా! అమ్మా! అయ్యగారు వచ్చినారు.

అయామవతి యత్యాదరమున నిదుర మేల్కాంచి సిగ్గువిడచి నమస్కరించి యిట్లు సంభాషించెను.

ఆర్యా! మీ సాహాయ్యమున నేటితో నాకు శరీరము పూర్ణస్వస్థత చెందినది. అనందము. నాకు మహోపకారము చేసితిరి. అనేక వందనము లాచరించుచున్నదానను.

నీవు గావించు వందనములకు నే నర్హుఁడను గాను. అంతయు సర్వేశ్వరుని సాహాయ్యమే.

అయ్యా! మొదట గతదినమున సెలవిచ్చినరీతి నీనాఁడు సముద్రతీరమునకుఁ బో

వలెనని నిశ్చయించుకొనినదానను. నిజమితనికాల మాసన్నమయినది. తమరుకూడ విచ్చేసెదరని ప్రార్థన.

ఇంతకన్న సుఖమిఁకేమున్నదిరా! అటులనే పోవుదము.

పదంపడి యాయువపురుషు బాలికను వెంటఁగొని సముద్రంబు తీరంబునకరిగి సాయంసమయము మాసన్నమగుచుండుటచే సాగరమునఁ గలకలము మీఱుచుండెను. సకల జీవకోటుల కాధారభూతుండును సర్వలోకములకుఁ దేజఃప్రదాయకుండును, సర్వాంతర్యామియు: సకలగ్రహాధ్యక్షుండును, నగు భానుఁడస్తాంబుధిఁగ్రుంకుచుండెను. తైక్ష్ణ్యహీనములయిన భానుకిరణములచేఁ బ్రపంచమెల్ల సువర్ణశోభఁగాంచెను. వివిధ వాహనారూఢులై రేతెంచిన జనంబులు తమవాహనముల వెంగటనిలిపి యపారపారావారతీరమున నటునిటు తిరుగుచు నానందించుచుండిరి ఎల్లజాతులవారు నాతీరమునఁ గాన్పించుచుండిరి. స్త్రీపురుషులు విహారార్థమై పులినంబులఁ బ్రాలి రయిండోములు ముచ్చటించుకొనుచుండిరి.

విద్యార్థులు కొందఱచ్చోఁ బరుండి తమతమ పాఠములఁ జదువుచుండిరి. బాలురు కొందఱు నీటియందుదిగి చిన్న చిన్న యలలస్పర్శమున నానందించుచుండిరి. అచ్చోటి వారిముఖములన్నియు నానందముఁ జల్లికరియుచుండెను.

మన శృంగారనాయికా నాయకులొకచోటఁ బులినతలమునఁ గూర్చుండి తమకుఁ బ్రసంగింపఁదొడంగిరి. అయిర్వురియందును సంభాషించుకొనుచుండ నప్పుడప్పుడు కాలించు మందహాసములును నచ్చోటి యువజనములకభినవమార్గావలంబులగు దంపతులోయనునట్లు తోఁచఁజేయుచుండెను. భానబింబము వరుణాంబుధిలో మునింగెను. కొలఁది కాలమునకే యచ్చటివారనేకులచ్చో వదలి తమతమ గృహములకేగిరి. నిర్మలమగు నాకసమునఁ బరిపూర్ణతేజమున జాబిల్లి రాజిల్లెను. చల్లని తనకరములచే నెల్లవస్తువులఁ దెల్లఁజేయుచు నల్ల నల్లన నేతెంచుచున్న జాబిల్లిఁ జూడ నెవ్వని యుల్లంబు రంజిల్లకుండు. సాగరంబును దుహినకరప్రభావమున నుప్పొంగె. తరంగములచే భీకరారావము నేయఁదొడంగె. ఇట్టి యుత్సాహవేళ మన నాయికానాయకులకేమనవలెను? శృంగారవిహారము గావించువెవ్వరికైనఁ బాస్పరానుభోగముద్భవిల్లకుండునే?

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

జాతర.

ఓరీ! చిన్నరాయని పురమందలి యీ గందరగోళమేమి? గ్రామమధ్యమున నీ జనసంఘమేమి? యూరి నట్టనడుమ నీచిన్ని యాలయమేమి? అందులోనున్న యీ విగ్రహమేమి? నేటికీ పురమంతయు నిట్లుగా నలంకరింపఁబడినది. జనసమూహముచే సందులు నిండియున్నవి. అచ్చటచ్చట కొందరు స్త్రీ పురుషులు రాటములపై దిరుగుచున్నారు. కొందరు వివిధములగు వేషములు ధరించి నృత్యములు సాయించుచున్నారు. కొందరు పీటికె యందలి చిత్రగువ్వులఁ జూచుచు నానందించుచున్నారు. కొందరందందు చెప్పఁబడు జంగాల కథలను వినుచున్నారు. సూర్యాస్తమయ సమయమున నూరగ్రుమ్మరి గృహమునుండి గొనిదెచ్చుచున్నారు. తప్పెటలు డంకాలు మున్నగు వాద్యవిశేషములు మిన్నంట మ్రోయుచున్నవి. దిక్కెల్లఁ బిక్కటిల్లుచున్నవి. ఆమ్రోతలకు దేవతావిగ్రహముఁ గ్రోల చండాల స్త్రీ పురుషులు గొందరు భీకరారావములఁ జేయుచు నృత్యములు సేయుచున్నారు. ఆయూరఁ గాఁపులు మున్నగు వారందరు దీర్ఘదండములబూని జనముల వెనుద్రోయుచున్నారు. స్త్రీ పురుషుల నేకులు తమమ్రొక్కుఁబడిఁదీర్చుకొను నుద్దేశమున తలలపై దీపముల నిడుకొని దేవతలం దర్శించుచున్నారు. కొందరు దేవతలయెదుట నన్నరాములఁబోసి గొర్రెలను మేకలను గోళ్ళను బలియిచ్చుచున్నారు. అట్టిసమయమున జెంటఁదేఁబడు దివిటీలఁ గాంతిచే నాదేవత మొగం బతిరౌద్రాకారమునఁ గనఁబడుచున్నది. దేవతాలయమున కరుగుచున్నది. శ్యామ సేయుడని కొంద రనుచున్నారు. యేమి హేతువని విచారించుచు నొక్కబ్రాహ్మణుడు మిన్నక యాలోచన చేయుచున్నవాడు. కొంత తడవీయాలోచనచేసిచేసి తుదకతండు ప్రవిడి యోగిను దేవతాలయములోనికి గొనిపోవక మున్నే యూరపోతను నొకమహిషమును బలియిచ్చు నాచారముగలదు. ఆమహిషము నాదినమున గ్రామమంతయుఁ ద్రిప్పి యచ్చోటికిఁ దెచ్చియుండిరి. ఆపోతును దొంగవాడెవడోయూరి వెట్టివానిని దేవత యచ్చోట నిలువఁగనే వెట్టివానిని వెదకిరి. సమయమునకు వాఁడు రాఁడాయెను. తొలుత నీయాడంబరముఁజూచి యోగిని పురుషుఁడేమయిన వాటంకము పన్నెనేమొగాని యాయూర నెచట వెదకినను వెట్టివాఁడుగాని వానిబందుగుఁడు మఱియొకఁడుగాని కానరాఁడయ్యె. అతనిపై నందరకును ననుమానము జనించె. ఆయూరి జాపజనంబంతయు నాలోచనపరులై తొలుత జీవహింస వలదని పాలించి యోగినివాఁడే తిరిగి యీజాతరసన్నాహముఁ జూచియోగివాఁడనియు నతఁడే యీద్రోహము చేసినవాఁడనియుఁ దీర్మానించుకొని యాతనిపైఁగసిదీర్చుకొన నూహించుచుండిరి. అచ్చటనున్నవారిలో నొకయువతి వీరావేశంబునఁబోఁగమ్మను తెలోలరమ్మను నాపోతును వాకిట్యాక నన్నవమానించుచున్నారు. మిమ్ముల ధ్వంసముజేసెదన్ అనిరక్తాక్షియైయుంభీకరారావమున నఱచెను. అప్పుడాయూరి గాఁపులలో కొందఱు వృద్ధులాయువతికి సాంబ్రాణిధూపములును కర్పూరహారతియునిడి కేల్మో

డ్డి యతి నిశయముననిడ్డినది అతఁడీపురలోకమాతవు కేము నీవిద్దఱము మాలోనొకనిఁ గృత్రిమమునని పోరుచు దెగటార్చుకొలఁదొక్కఁడేనియు నిల్చుటకి రాదాయెను. వాఁడుం దుదయుగొని యీపారిపోక గొప్పరంగొని యాలయముం బ్రవేశింపుము. అతిశీఘ్రముగాలయున మరలనిఆపోక జాతరగావించి పశుపోతులను బలియిచ్చెదము. యీతప్పుక్షమించి మమ్ముగావుము. యిటులనేక విధముల మొరలిడ వాఁడు శాంతించి యానాఁడు బహుత బలులు గొన్నింగొని యాలయమునఁబ్రవేశించెను. అంతటితో పురజనులు శాంతినొందిరి గాని కొందఱకు దమ్ముట్టియవమానముపాలచేసిన యామదనుని శిక్షఁజేయవలయునను పట్టిబట్టినది వారిలో బాణకోదండులిట్లు బ్రసంగించిరి.

బా. అయ్యా చూచితివా మదనుని యక్రమము మనయూరివారలను దాసీనులనుగాఁజేసి మదనుఁడు తనయిచ్చవచ్చినట్లు జేయుచున్నాఁడు. అతఁడు మనకన్న నెద్దానియందధికుఁడు. మీకున్న ధనము నాకున్న నేనెప్పుడో మదనునకు గర్వభంగము చేసియుందును. మీలోభిగుణము మిమ్ము జెరచుచున్నది.

కో. యెంతధనవ్యయమయిననేమి, మనము వెనుదీయవలదు. యెటులనయిన వాదుష్టుని శిక్షించుటకుపాయమూహింపుము.

బా. తగునాలోచన నేను చెప్పెదను. సింహపురంబునకు పోవుదము రమ్ము అయ్యిరువురును మరికొందఱును మదనుని పరాభవించు నాలోచనలు చేయఁబోదఁగిరి. కాని విధివైపరీత్యముల నూహింపలేదు.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

వాగ్దానము.

నేనొకవిషయము నిన్నడుగవలెనని యనేకదినములనుండి తలపోయుచుంటిని గాని మనకిరువురకును దృఢమైత్రి లేనికారణమున నూరకుంటిని. అద్దాని నిప్పుడైన నడుగ వచ్చునో లేదో యని నామనము చింతవందర యగుచున్నది

సంకోచింపకుము. నీవే నామీఁద రహస్యము వెల్లడింప సందేహించెద వింక నాకు నిజమైన ప్రియు లెవ్వరున్నారు? సత్వరముగ నడుగుము. తొలుత కలకటావపూర సమయమున సుందరా! అని అంటివి. అతఁడే వీఁడు.

నే నట్లంటినా! [అనిలజ్జావిస్మయంబులఁ దలవాంచెను.]

అవును. అంటివి. ప్రాణాపత్సమయమున నిన్ను గాపాడిన దెవ్వరు?

అతఁడిండిచట నాచెంతనున్న సుందరుఁడే.

తొల్లినట్లు కేకవైచినప్పుడుద్దేశించిన సుందరుఁడును నిప్పుడు నీ చెంగటనున్న సుందరుఁడును నొక్కఁడేనా?

ఒక్కఁడే యయియుండవచ్చును.

ఇంకను సందేహమా?

సందేహమిప్పుడు విడినది?

నీతండ్రి యెవ్వఁడు?

వేణు— అని చెప్పునంతలో సుందరుఁడు వినుకంబువైచెను. అది గ్రహించి కమల యతనితో నిట్లు ప్రసంగించెను.

అయ్యా! వినవేసెదవేమి?

వేణుగోపాలశర్మయని చెప్పెదవేమో యని భయపడితిని.

అటయిన భయమేమి.

అతఁడు నాకుఁ బరమశత్రువు.

అయిననేమి? నేను మిత్రుఁడనుగా నటించుచుంటిని, అదను కనుగొనుచు, కానోపుదా?

అయోధ్య నాథుని నేఁడు రాదగలఁడు. నీకతమున జననీజనకులను సకల సుఖములను విడనాడి రాజధానిని జేరితిని. పిదప నిన్నయిదవుల సంఘటిల్లినను నీయందానకే మనసుల నిలిపితిని.

ఈ పతివాక్యముల వినినంతనే సుందరునకేమియుఁ దోఁచదాయెను. సింహపురమునందీయువతి యెన్నఁడును నతఁడు చూచియుండలేదు. పరిణయభంగము కావించి కమల రాజధానికరిగిన వృత్తాంతము మాత్రమెఱుంగును. ఇంకఁ గొంత ప్రసంగించి యామె యాతనియందలి యనురాగమువలనఁ బడిన పాట్లు గ్రహించి తుదకుఁ గమలను మధురగంభీరవచనముల నోదార్చుచు నిట్లనెను.

ఇపుడు నేను వివాహవిషయము తలపెట్టినవాఁడను గాను. నేను జేయఁదలఁచిన ప్రయత్నములు సఫలమైనపిదప నాకీవాంఛ పొడము.

అంతవఱకు నీవెవ్వరిని బరిణయమాడకుము. అప్పుడు నాకు వివాహేచ్ఛ కలిగిన నేనీ నిన్నే గైకొనెదను. అంతవఱకు మన యన్యోన్యానురాగము వెల్లడి సేయరాదు. భగవంతుఁడు మన సంకటములెల్లఁ బాపి మనకు సుఖము గూర్చును గాక.

అయ్యెడ శీతకరుండు నిమ్నగాంకములకు నిజకళలచేఁ గమలానందరుల మొగములవికసింపఁజేసెను అమితానందకరములగు నొండొరుల వీక్షణము లెదురొడ్డెను. ఇప్పటికే కాలాతీతమయ్యెను. ఇంకను గాలము గడచినచో హానివాటిల్లునని వారచ్చోటు విడువనెంచిరి. సుందరుఁడు నిజమందిరమునకును గమల యంతఃపురమునకును మరలిరి.

ఇరువదవ ప్రకరణము.

కన్నెఱికము.

కోకిలా నిర్దిష్ట నిశ్చితముహూర్తకాలము సమాసన్నమయ్యెను. వేశ్యమాత బంధువర్గములనెల్లఁ బిలిచి విందులఁ గావించెను. సాయంకాలమున చామనచాయ దేహము వాఁడును, చక్కఁగఁ గత్తిరించఁబడిన సన్నని మీసము వాఁడును నగు కన్యాక్రాంతి యగు కోదండుఁడు నిడుదలగు కుఱులు మెడలపైవ్రాలఁ జక్కఁదిద్ది చెంగావి పట్టువల్వ నంగమున ధరించి యొక ధవళాంబరము వల్లెవాటుగ వైచికొని యొయ్యారముగఁ గోకిలాగృహముఁ జేరెను. ఆగృహ మతిరమణీయముగ నలంకరింపఁబడెను. పచ్చనియాకుల తోరణము లన్నిద్వారముల నలరారుచుండె. కుడ్యములెల్లఁ జిత్రసందీపితములయ్యెను. అహో! వేశ్యాంగన శయ్యాగృహము రామణీయకము! "ఒక రసికుఁడు గదిలోనికిఁ బ్రవేశించునంతనె నలువురు రసికులగుదురా?" యన్న చందమున దోఁప నలుదెసల నిలువుటద్దముల సౌరును, శయ్యాస్థలమునఁ బందుచో నేచెనసలాచినఁ గృష్ణలీలా సూచకములగు పటముల వింతతీరులును నెట్టి యమాయకునకును బ్రోత్సాహము గలుగఁ జేయకమానవు. శారద వివిధాభరణభూషితయై శయ్యాగృహమున నమర్చిన యాసనమునఁ గూర్చుండెను. కోదండుఁ డత్యానందభరితుఁడై కూర్చుండి యుబ్బుటలాఁగుచుండెను అతనిమిత్రుఁడగు బాణుండును వానిచెంత నిలువఁబడియుండెను.

అప్పు డనేకులు శృంగారవనితలు పాటలఁ బద్యములఁ బాడుచు మంగళహారతుల నొసంగుచుండిరి. అచ్చటివారెల్ల సానంద జనిత కోలాహలమున నుండుసమయమున నలుగురు రాజభటులును నొక రాజోద్యోగియు నావేశ్యాగృహమునం బ్రవేశించిరి. వారిని జూచినంతనె గృహములోని కోలాహలమెల్ల నడఁగె. వారందఱు దిగ్భ్రమనొంది యేమియుఁ దోఁచక నిలిచినవారైరి. రాజోద్యోగి యపుడు "కోకిలయు, బాణ కోదండులును, రాజాజ్ఞానుసారముగ ఖయిదీలు లేదిరండు" అనెను. వేశ్యాగృహసమాగత బంధువర్గములత్యాతురత చెంది తన్నిర్గమనోపాయముల నూహింపసాఁగిరి. అవ్వేళ నాయింటఁ జరిగిన కల్లోలము వర్ణనాతీతము. శారదపైఁబడి కోకిల "ఓసీ ఘాతుకురాల! ఎంతద్రోహపుఁ దలంపు తలంచితివే!" అని యాగ్రహమున గొట్టఁబోయెను. బాణుని సంతోషోత్కృష్టత విచార విశేషముగ మారెను. కోదండుని మోమున నెంత వెదకినను నెత్తురుచుక్క లేదయ్యె. ఎట్టకేలకు రాజభటులు బలాత్కారముగ నా కోకిలను బాణకోదండులను గూడ గృహము వెలువరించిరి. బాణకోదండులకుఁ దమ సహజవిరోధియుఁ దొలుతటినుండియుఁ దమ్ముఁ బరాభవించుచున్నవాఁడును నగు మాతనుఁడు మాటిమాటికిని జ్ఞప్తికి వచ్చెను.

పదంపడి శారద తనకు దుష్టులగు నా విటకాండ్రనుండి శాశ్వతముక్తి

తొలంగినదని మనమున కొంతయు సంతసించి ఆశ్చర్యచకితుడగు మదను నుద్దేశించి యిట్లనెను.

హా! మదనా! మదనా! నీయౌదార్యమునకును, ధైర్యసాహసములకును, ధర్మపరిపాలనాసక్తికిని, నాగరిక రక్షణాభిలాషకును, దుష్టశిక్షణానురాగమునకును, భగవంతుండు నిన్నెంతయు రక్షించుగాక. చిరకాలము నీకీర్తిజగమున వర్ధిల్లుగాక.

శారద యీశ్వరయుక్త్యాలకుటకు మున్నే వ్యభిచారిణింజేయ నుద్దేశించి నందులకై బాణకోదండములకును, గోకిలకును గఠినశిక్షప్రాప్తించెను. మఱియువారు ముప్పురును జెఱసాలం బ్రవేశించి యొక్కొక్క రాజ్యమాసములు కఠినశిక్షననుభవించు నట్లాజ్ఞాపింపబడిరి. రాజకీయోద్యోగస్థుండు యనుమతినంది మదనమందరుల సహాయంబున శారద రాజధానింజని యచ్చట ప్రసిద్ధిజెందిన కళాశాలయందుంజేరి యతి నిపుణత్వమున ననేకవిద్యలనభ్యసించినదాయెను.

నిస్సై
వంతు

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

ఉపదేశము.

మదనుని వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పియుంటిని. నివాససౌధమునందము చెప్పకుండుట యనుచితము. మదనుని నివాససౌధము చిన్నరాయని పురమధ్యమునందున్నది. అంబర చుంబితంబులగు బహిఃప్రాకారములఁ దాఁటి లోనికిఁ బ్రవేశించినంతనే చిత్రములగు చిత్తరువులచే నింపఁబడు కవాటములవలరారు ద్వారబంధము గాన్పించును. లోన విశాలమగు ముంగిలి తోటయును, దగ్గిర దేశమునందున్న యనేకవిధములయిన యాసనములును కుర్చీలును సోఫాలును మంచములును నమర్పఁబడియుండెను. ఆకూటస్థానమునుండి పెక్కుగదులకు ద్వారము లమర్పఁబడియుండెను. సౌధమునకు వెనుకప్రక్క వంటశాల యొకటి ప్రత్యేకముగ నిర్మింపఁబడియున్నది. ముందరిపార్శ్వమున వాహనశాల యొకటి గలదు. అందొకప్రక్క నశ్వములుండును. మఱియొకచెంత నశ్వశకటములుంచఁ నయ్యెడిని మఱియొకశాలయందు వృషభమహిషాది పశుగణములుండును. ముంగిలి తోటమునుండి సౌధోపరిభాగమునకుఁ బోవఁబడి యమర్పఁబడియున్నవి. సౌధశృంగారమత్యద్భుతము. చుట్టును ఘనచిత్రకారులచేఁ గవివర్ణితపటములమర్పఁబడియున్నవి. అచ్చటఁ గృష్ణమృగచర్మములు గోడలయందు వ్రేలాడుచుండెను. నేలఁ జిత్రితములగు రత్నకంబళములును, వ్యాఘ్రచర్మములును, బఱచఁబడియున్నవి. పెద్దలగు గవాక్షములకు వివిధవర్ణాంచితములగు నేపథ్యములమర్పఁబడియుండెను. కోకిలయుంటజరిగినకలోలము మఱునాఁటి సూర్యోదయమున నీసౌధమున మదనుండును మఱియొక సతీరత్నమును వర్తించుచుండిరి. ఈసతికి నలువదియేండ్లప్రాయముండును. పెనిమిటి మృతినొందినదాదిగ నాయమ వ్యవహారములన్నిటిఁ గుమారున కొప్పగించి దైవపూజావ్రతములఁ గాలముగడపుచుండెను. ఈమె మదనుని జననియగు కౌసల్యకాఁబోలు. అతఁడు నమస్కరించునపుడెల్లఁ గడుఁగడు శ్రద్ధతో నాశీర్వదించుచు బుద్ధులఁ గఱపుచున్నది. అహా! మదనునకెంత మాతృభక్తియున్నది! మదనునకుఁ దక్క వేఱొండు సంతతిలేమిం జేసి యామె యతనియందింత ప్రేమాతిశయము చూపుచున్నది.

నాయనా! నీవొంటరివాఁడవు. గ్రామవైరములు తగునా? చుట్టుప్రక్కల నిరసనము సేయఁదగునా? ఊరిపోకలెట్లుండిన నేమి!

అమ్మా! నెవ్వరిని దూషించితిని? నేనెవ్వరిని దండించితిని! నిరాధారుల రక్షించిన నేరమొక్కటి దక్క నే నొక్కటైనను వింటివా?

శాస్త్రపురాణసమ్మతమగు ధర్మాచరణము నలంఘనీయమయినను. దేశకాలపాత్రములనఁగూడఁ జర్చింపవలయును. నీవు బాలుఁడవు ప్రపంచజ్ఞానానుభవము లెక్కుడుగఁ గలవాఁడవు గావు నేను లేకున్న నీవు దక్క నాకు వేఱొక యా

లేదు. తండ్రీ! నన్నుఁగాపాడెంచి మీగ్రామవైరము మానుము. శీఘ్రముగఁ జరిగిన మాడి వంశముద్ధరింపుము.

అమ్మా! 'నిశ్చయము దెలియని బాలికవలె మాటాడెదవేమి! విరహరాధికకు నన్ను వారెట్టి యిడుములం బెట్టిరి? ఎన్ని వ్యవహారముల నన్ను నిర్బంధించిరి? దైవసాహాయ్యము లేకయున్న నాగతి యేమైయుండును? వారివారి దుష్కార్యములకు వారే ప్రతిఫలము ననుభవింపక తీరునా! నేను దైవమును నమ్మినవాఁడను. ఎన్ని యిడుములం గలిగినను, నెన్ని యిక్కట్టులు రానున్నను, ధర్మమార్గము విడచి యధర్ములను, నజ్ఞానులను నగు కూళలు నడచుమార్గము ద్రొక్కనోప. మతి చెడుచున్నప్పటి స్థితిని బట్టి వివాహము నా మనము పొందకున్నది. ఇఁకఁ గొన్ని నాళ్ళు జరుగనిమ్ము. పదంపడి నీయిష్టానుసారము జరుగఁగలదు.

ఇరువదిరెండవ ప్రకరణము.

భీతి.

సింహపురమున బ్రాహ్మణ వీధియందొకనాఁటి మధ్యాహ్నకాలమున నిరువురు విప్రకుమారులు శయనించుచుండిరి. మిక్కిలి యుబికిలాడైయున్న వారి యుదరములం జూడ నెచ్చటనో వారపరిమితముగ భుజించినవారివలె నగపడుచుండిరి. చేత నెరి యొక పంచపాత్రమునుబోని భుక్తాయాసమున మెల్లఁగ నడచుచుండిరి కొంతసేపటి కొరి యొక విశాలం ప్రబంధంగాంచి యటనిల్వబడిరి. అందొక్కఁడు "రామకృష్ణా! నేఁటికిఁ గదలలేనురా! ఇంచుక తడవిచ్చో విశ్రమించెదము." అనియెను. రెండవ పురుషుఁడందుల కియ్యకొన వారిరువురు నా పంచయందలి తిన్నెపైఁ బరుండి "అమ్మా! అబ్బా! యనుచు. పొర్లసాగిరి. ఇట్లుఁ గొంతకాలము భుక్తాయాస పరిహారార్థమై యిటునటుఁ బొరలిన తరువాత రామకృష్ణుఁడులేచి కూర్చుండి తన యంగీ నుండి యొక బీడీచుట్టను నగ్గిపెట్టెనుదీసి బీడీని గాల్చి గుప్పుగుప్పునఁ బొగవిడువఁ దొడంగెను. అంత రెండవవాఁడు వరుఁడియు రామకృష్ణుని వైపునఁ జూచి "ఓరి! ధనవా! వాడు బీడి నియ్యనిదే నీవు కాల్చుకొనుచున్నావటరా?" అనెను.

రామ—ఓహో! నీవు విద్యావరుఁడవనియు మేమందఱ మనాచారపరులమనియు మొత్తి నిన్నటిదినమున గర్వోక్తులాడుచుండెనే; గోపాలా! నీవెప్పటినుండి చుట్టల నారంభించితివి?

గోపా—నీవనుమందే ఇఁక నీవ్యగ్రపు మాటలఁ జాలించి వేగిరము బీడినిమ్ము.

అంత రామకృష్ణుఁడు మఱియొక బీడీనిదీసి గోపాలునకిచ్చెను. ఇరువురును బీడీ ల్చుచు నిట్లు సంభాషింపఁ దొడంగిరి.

రాము—ఏమిరా గోపాలా! కదలలేకున్నావు?

గోపా—చిత్రాన్నము బహురుచికరముగ నుండెనురా! ఆవంటమంటాకొడుకును గొసరికొసరి వేయించుకొని భుజించితిని. అందుచేఁ గడుపుబ్బరించి నట్లున్నదిరా!

రామ—ఎవఁడురా! అవడ్డించిన యాశాస్త్రులుఁడు? ఎంత కొసరినను వదలఁ రెండింత ...కముగా వడ్డింపఁడాయెను. వాఁడొంటరిపాటునఁ జిక్కినఁ బ్రక్కలు విఱుగఁ దన్నవ ... ది.

గోపా—కావరా! వానుచేయించినదే కొంచెమగునున్నది.

రా—అవునురా మాబ్రాహ్మణార్థపువాండ్రు భిక్ష చేయించిన వింతయే. నిన్నటిదినము వేణుగోపాల శర్మగారియింటిలో నెంత తృప్తికరముగా నున్నదిరా? వడలలో మునిగి నేతిలోఁ దేలితిమిగదరా!

గో—అవును. ఒక్కొక్క లడ్డుండ నారికేళ ఫలప్రమాణమురా!

రా—పాయసమెంత దివ్యముగా నుండెనదిరా!

గో—రామకృష్ణా! ఎచ్చటను చెప్పకుము. నేను బదునైదు పంచపాత్రల పాయసము త్రాగితిని. ముఖల శర్మగారి యింటిలో భిక్ష లేదటరా?

రా—ఓరి! వెధవా! నీవు పట్టివెఱ్ఱివే? లేవు శర్మగారి భిక్షయైనసంగతి నీకుఁ దెలియదఁటరా?

గో—లేపేనఁటరా? ఇప్పటికే నాకజీర్ణరోగము మెండుగ నున్నయటులున్నదే? లేపేమి తినఁగలనురా?

రా—నీవు నపుంసకుఁడవు. ఇటువంటి భిక్షలు నా కయినను నేను పరకు సేయను.

గో—నీవు మొనగాఁడవేగాని శర్మగారింక నెందరా యిన్ని భిక్షల నిచ్చుచున్నారు? ఇప్పటికే వారైదు భిక్షల నిచ్చిరి. ఇంక నైదుభిక్షల నిడెదరఁట.

రామ—ఎందుకా? దేశాంతరము చనిన యాయన కుమారుని కులములో చేర్చుకొనుటకు లేనియెడల శర్మగారా యిటుల సెలవు సేయునది?

గో—అట్లయిన శర్మ కుమారుని స్వాములవారు సంఘములోఁ జేర్చుకొన్నారఁటరా?

రా—ఇంకను విష్ణుశర్మ రాలేదు గదరా? వారేమో రాఁబోవుదురట వచ్చిన వెనుకగదా యది తీర్మానమగునట.

గో—ఎందుకుఁ జేర్చుకొనఁగూడదు?

రా—ఎందుకా? మందుకు. నీకెందుకురా! యీ యధిక ప్రసంగము?

గో—శర్మగారి కూఁతురు కమలయిచట నున్నదిరా?

రాము—ఏటిలో అదృష్టవిచారము నీకేలరా? ఇఁకఁ బ్రొద్దయినది. పోవుదము రెమ్ము. అజీర్ణ హారమునకు నాయొద్దఁ గొన్ని ఘుటికలున్నవి. మాయింటికి రమ్ము నీకొక మాత్ర నిచ్చెదను. దానిని మ్రింగినం రేపటిభిక్షకు సిద్ధముగ నుండఁగలవు.

ఇట్లు సంభాషించుచు నాతిండిపోతు లిరువురు నాపంచవిడిచి చనిరి.

———(౦)———

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము.

మంత్రము.

హిందూమత సంరక్షకుండును, వేదవేదాంతోద్ధారకుండును, జగద్గురుండును నగు శ్రీశంకరుని పీఠముల నేకము లీదేశమునం గలవు. అందు వేదగిరిపీఠము సింహాపురమున కనతిదూరమున నున్నది. ఈప్రాక్కాలమున నీతివిద్యావిశారదుండును, నస్ఖలిత బ్రహ్మచారియు, సదాసన్న్యాసప్రశస్తుండును, దానశక్తుండును, నగు నొకమహనీయుండా పీఠము నలంకరించుచుండెను. వేణుగోపాలశర్మగారి ప్రేరితమున సింహపురవాసు లాయాచార్యులవారి నామంత్రణమునంపి సపరివారముగ వారు సింహపురికేతెంచిరి. సింహపురివాసులా మహనీయు నెంతయు గౌరవమున నాదరించిరి. బ్రాహ్మణులును శూద్రులును, వైశ్యులును ననేకభిక్షల నొసంగుచుండిరి. కొందఱియుల లను ధనికులుకాకున్నను పేరులోకరికన్న నొకరెక్కుడు డాంబికమున భిక్షలనీయందొడంగిరి. అనేకులు పాదపూజకై యాస్వాములవారిని దమగృహములకుం గొంపోయి యనేకవిధములం బూజించి కట్నములనొసంగుచుండిరి.

విప్రకుమారుల సంభాషణ జరిగిన మఱుసటిదినమున వేణుగోపాలశర్మగారి యింట నాఁటిభిక్ష జరుగనాయెను. సూర్యోదయమునంతనె భటులశ్వములను గజములను నొంటెలను నెక్కి శంఖాలవాయింపం బలువిధములగు వాద్యవిశేషములు దిక్కులం బిక్కటిల్లం వేదపారాయణముసేయు బ్రాహ్మణులు వెంటంజనుదేర స్వాములవారు నవరత్నఖచితములగు కిరీటములను, భుజకీర్తులను, మనోజ్ఞములగు హారములను, పీతాంబరములను ధరించి యతిరమణీయముగ నలంకరింపఁబడిన పల్లకియందు సుఖాసీనులై స్వాములవారత్యంత వైభవమున శర్మగారియింటికిం జనెను.

దారి యందంతటను జనులుగుంపులుగూడి స్వామిముఖసందర్శనము గావించుచు కృతార్థులగుచుండిరి. శర్మగారి సదనముం జేరినంతనె వారతి వినయమున నెదురుగ నేతెంచి స్వాములవారి పాదములంగడిగి తత్పాదస్పర్శమునం బవిత్రీకృతములయిన జలములం దన తలపైం జల్లుకొని, యతిభక్తియుతముగ నయ్యాచార్యు నుచితాసనాసీనుం గావించిరి. శర్మగారి బంధుమిత్రవర్గము లెల్ల నచ్చోటికి విచ్చేసి స్వామివారిం బూజించి కృతార్థులైరి. నాఁటిమధ్యాహ్నకాలమున జరిగిన భిక్షావైభవమును వర్ణింప నెట్టివారికిని నలవిగాదు. శర్మగారు ప్రయాసమునకును సెలవునకును వెనుదీయక భిక్షం జరపించిరి.

భోజనానంతరమున నతిథులెల్లరును సంతృప్తులై నిజనివాసములకేగిన పిమ్మట మూఁడుగంటలమున స్వామివారు సభదీర్చిరి. ఆసభయందనేకులు పండితాగ్రేసరులగు విప్రోత్తములుచేరి శాస్త్రపర్యాలోచనము సేయందొడంగిరి. ఆసమయమున వేణుగోపా

లశర్మగారును, మఱియొక పురుషుఁడును కొంతనున్న మఱియొకగదియందాసీనులై యుండిరి. ఆపురుషుఁడు రత్నఖచితములగు మణికంకణములును, కుండలములును ధరించి విలువగల జరీవస్త్రములచే నలంకృతుండైయుండెను. అతఁడు ప్రాయము చెల్లిన వాఁడుగనుండెను. వారిరువురును తాంబూలములు చర్వించిన వెనుక శర్మగారాపురుషునిగని చిఱునగవుతోనిట్లనెను. దివాకరుగారూ! కార్యార్థినై మిమ్ములనాశ్రయించినవాఁడను ఎటులనయిన నాకభయవాక్యమిత్తురని ప్రార్థించెదను.

దివాక. ఈవిషయమున మీరంతగఁ బ్రార్థింపనక్కఱలేదు. అవకాశమున్నంతవఱకు మీకుసాహాయ్యముసేయ సిద్ధముగనున్నవాఁడను. మీకోరికల సెలవిండు.

వేణు. ప్రథమమున దేశాంతరస్థుఁడగు నాకుమారునిఁ గులమునఁ జాతిఁ జేర్చి సన్మానింతురని ప్రార్థించెదను.

దివాక. అతఁడిపుడెచ్చట నున్నవాఁడు?

వేణు. ఆంగ్లేయదేశమున వైద్యవిద్యను బరిపూర్ణముగ గ్రహించి గొప్పరాజకీయోద్యోగమును సంపాదించి మనదేశమునకు రానున్నవాఁడు. కతిపయ దినములకాతఁడిచ్చో నుండఁగలఁడు.

దివాక. ఇదిమిక్కిలి కష్టమటమే?

వేణు. తమదయ.

దివాక. [కొంతతడవాలోచించి] రాజకార్యార్థమై యన్యదేశములకుఁ జనువారికి మన్నింపఁగలము. ఆయాధారమున మీకుమారునికొఱకు నావలననైన శ్రమపడెదను. అయిన నీవిషయమున స్వాములవారి చిత్తమెటులుండునో!

వేణు. మీరు మనసారఁజేయఁదలచిన నిదియొకపనిగాదు.

దివాక. తమరెండవ యభీష్టమెద్ది?

వేణు. నావిరోధియు, మత్సంసారభంగమునకుఁ గారణభూతుండును నగు సుందరుఁ గులభ్రష్టుం గావించుటయే నా రెండవయభీష్టము.

దివాక. మత వైరుధ్యంబుగ నతఁడొనరించిన యకార్యమెయ్యది?

వేణు. ముగ్ధయగు వారూతుం బరిగ్రహించుటయే!

దివాన్. అందుకు సాక్ష్యము?

వేణు. ఇదిగో! వారిపుర రాజధానియం దేకాంతస్థలములయందు విరమించుచుండఁ జూచినవా స్నేహితులు వ్రాకింపిన లేఖనము లివి. అని యారాజాబుల దివాన్‌గారి చేతికందిచ్చెను. దివాన్‌జీగారా రాజాబులఁ జదువుకొని కొంతతడవాలోచించి ఇయ్యది సందేహాస్పదమే; కర్తవ్యము విచారించెద. వని యాలేఖనములఁ గైలంబూని యాగదివీడి యరిగెను. వేణుగోపాలశర్మయుఁ గొంత తడవాఁగి స్వాములవారి సభఁ జేరెను.

సాయంకాలమగునంత స్వాములవారతివిభవమున శర్మగారిగృహమువిడిచి తన విడిదిగృహమునకుఁ బోయెను.

ఇరువదినాల్గవ ప్రకరణము.

ద్వేషము.

ఇట్లుండ నత్యంత విభవమున స్వాములవారు సింహపురియందున్న సమయమున సుందరుని తల్లియగు రాజ్యలక్ష్మికి దేహమస్వస్థమై మిక్కిలి బాధగలిగెను. ఈసమాచారము మదనునకుఁ దెలియ వాఁడు సింహపురికిం జని యామెకెన్నియో యౌషధములు నిప్పించెనుగాని యామెకు వ్యాధి ప్రబలమయి ప్రాణము దక్కుటయే యనుమానముగనుండెను. అట్టిసమయమున నామె తనకుమారుఁ జూడ నిచ్ఛ యెఱింగింప మదనుఁడు సుందరునకుఁ దంతివార్త నంపెను. తల్లికిఁ గలిగిన యాపదకు సుందరుఁ డెంతయుఁ జింతిల్లి యేకాకిగ సింహపురమునకుఁ జేరెను.

తల్లి కుమారుఁ జూచి శోకాక్రాంతయై కన్నీరుగార్చుచుఁ గుమారుని దగ్గరకుఁ బిలచి ముద్దాడి యిట్లనెను

"నాయనా! నీకు వివాహము గాఁకమున్నె నిన్నొంటరిగా విడిచి చనటకై యెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నదానను. అటుపయి సర్వమును భగవదనుగ్రహానుసారమే జరుఁగఁగలదు. శీఘ్రముగ వివాహమాడుము. నీశత్రువర్గముల విషమప్రయత్నములు నిన్నేమియు బాధింపనోపవు. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును భగవంతుఁడు నిన్నుఁ గాపాడుఁగాక." అని దీవించి తనతలక్రింది దిండును జూపించి "నాయనా! నామరణానంతర మీదిండును విప్పిచూడుము. అందుఁ గొంత ధనముండఁగలదు. అంత్యకాలమున నీతల్లి నీకొసంగెడు కానుక యదియే." అని చెప్పెను. మఱియు మదనుని హస్తమున సుందరుని కరంబునిచ్చి "మీయిరువురి మైత్రి శాశ్వతమై జగత్ప్రసిద్ధమై వర్ధిల్లుఁగాక." అని యామె వారి నాశీర్వదించుచు నసువులవిడిచెను. మదనుఁడును సుందరుఁడును నొకవైపున నేలపైఁ బ్రాలి రాజ్యలక్ష్మి యాత్మ రక్షించుటకు భగవంతునిఁ బ్రార్థించిరి. శవమును స్మశానవాటికకు మోసికొనఁబోవ బ్రాహ్మణు లెవ్వరును నియ్యకొనరైరి. కారణమరయ సుందరుఁడు స్వాములవారి యానతిప్రకార మాంక్ష యందున్నటుల తెలియవచ్చెను. సుందరుఁ డిద్దాని వినినంతనె దిగ్భ్రమనొంది యేమియుఁ దోఁచక నిలువంబడెను. అంత మదనుఁడు మిక్కుటముగ ధనమిచ్చి బ్రాహ్మణులఁ గొందఱ నొప్పించి రాజ్యలక్ష్మికి దహన సంస్కారము లొనరింపఁజేసెను. మదనుని సాహాయ్యమున సుందరుఁడు దల్లికిఁ గర్మక్రతువుల నెల్లఁ గావించెను. కర్మజరిగిన మఱునాఁడు స్వామివారి యాస్థానమునుండి సుందరునకు, నాతని తల్లియొక్క కర్మక్రియలయందుఁ దోడ్పడినవారలకును దక్షిణస్వాములవారిని దర్శించుటకై యుత్తరువు లంపఁబడెను. సుందరునకుఁ దోడ్పడిన విప్రులందఱు నాలస్యముసేయక స్వామివారిని క్షమాపణను వేఁడి వారివలనఁ దీర్థములఁ బుచ్చుకొని మన్ననవడసిరి. సుందరుఁడిది యంతయు వేణుగోపాల శర్మగారి కృత్రిమమున జరిగినదని యెఱిఁగి స్వాములవారిని సందర్శింపఁడయ్యె. తమ యాజ్ఞానుసారముగ సుందరుఁడు దమ్ము సందర్శింపనందులకు స్వాములవారు సుందరుని యాంక్షను ఖాయపఱచెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.—

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము.

ఉపన్యాసము.

సుందరుని విద్యోన్నతికిని, పదవికి రాజధానియందుఁ గలిగిన గౌరవమునకును, సింహపురివాసులెంతయు సంతసించిరి. అతఁడు జనని యాపన్నావకాలమున సింహపురిని జేరినంతనె యాతని మిత్రులు తన సంఘసంస్కార విషయమై యుపన్యసింపవలసినదని యెంతయు వేఁడ నద్దానికి నొప్పుకొనెను. ఒకనాఁటి సాయంకాలమున సుందరుఁడుపన్యాసము నిచ్చునని నగరమునఁ బ్రచురింపబడెను. ఆయుపన్యాసమును వినుటకై సింహపురమందలి స్త్రీపురుషుల నేకులు నగరభవనమునం గూడిరి. విద్వాంసులును, న్యాయవాదులును, వర్తకులును, భూస్వాములును, విద్యార్థులును సభనలంకరించిరి. వేణుగోపాలశర్మగారును స్వాములవారి దివాన్ జీగారును వచ్చియుండిరి. సుందరుఁడున్నతస్థానమున నిలుచుండి సభాసదులనెల్లరఁ దిలకించి హిందూసంఘమందుఁ గాన్పించుననేక లోపములఁ జర్చించుచు నాలోపముల బరిమార్చిన జ్ఞానులయొక్క యత్నములకును, దీనజనరక్షణమునకును, స్త్రీపురుషులందఱు బాధ్యులఁ గావలయునని యెంతయు నొక్కి చెప్పుచుఁ దుదకిట్టులనెను.

సభాసదులారా! మన దేశమునందు జాతిభేదములవలనను, మతభేదములవలనను, మన సోదరులయందు మైత్రి లేమిం జేసి మనమిపుడన్ని విషయములయందును దీనస్థితియందున్నారము. ఇట్టి భేదములఁ బాపు నుపాయముల మనమందఱము గనవలసియున్నారము. మతాధిపతులైనను, మతాభిమానులైనను, నిట్టి భేదములమాపుటకై కృషిచేయువారు దేశాభిమానులు అటులఁ జేయక లేనిపోని భేదములఁ గల్పించుకొని స్వార్థములైన యాంక్షలచే జ్ఞానులనవమానించి కష్టపెట్టుచుండెడు పాపుల నీప్రపంచమున నెట్టియున్నతపదవియందున్నను దేశవైరులుగా నెన్నఁదగినవారుగాని దేశాభిమానులు గారు. ఆదియందీమతములు వేదవేదాంతోద్ధరణమునకై స్థాపింపఁబడినవి. ఈవిషయమునందొకింతయుఁ జర్చింపక యెపుడు భిక్షలతోడను, ఆంక్షలతోడను, గాలవ్యాపనము సేయువారల యాధీనులమై యుండ నవశ్యము లేదు. అట్టివారింబూజింప నేమియు ఫలంబు లేదు. అని యనేకభంగుల సంఘసంస్కరణార్థ విషయములఁ గూర్చియు జనసేవం గూర్చియుఁ జర్చించెను. ఈయుపన్యాసము వినినతోడనే సభ్యులనేకులు సుందరుని శ్లాఘింపఁదొడంగిరి. సుందరుఁడు దూషణ భూషణలను సరకుగొనక పలుతావుల నీవిషయములంగూర్చి యుపన్యసింపఁదొడఁగెను. స్వాములవారు సింహపురమునకు విచ్చేసి విశేషకాలమయినందునను చిన్నరాయని పురవాసులాహ్వానము పంపినందునను సింహపురింబాసి వైళంబ చిన్నరాయని పురముంజేరిరి.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము.

దురాలోచన.

పిమ్మట నొకనాఁటి సాయంకాలసమయమున వేణుగోపాల శర్మగారియింట నేవురు పురుషులుచేరి యాలోచన చేయుచుండిరి. అందున్నవారిలో వేణుగోపాల శర్మగారిని మనకిదివఱకే తెలియును. తక్కిన నలువురిలో నిరువురు బ్రాహ్మణులు నిరువురు శూద్రులుగానుండిరి. ఈనలువురు చిన్నరాయని పురవాసులు. వీరేవురును దీర్ఘకాల మిద్దేనింగూర్చియో యతిరహస్యముగ నాలోచించుచుండిరి. వారిమొగములఁజూడ వారేదియో యొక ప్రమాదకరమగు విషయమునుగూర్చి యాలోచించుచున్నట్టులఁ దెలియవచ్చును. అంతఁ గొంతకాలమునకు వేణుగోపాల శర్మగారచటనున్న బ్రాహ్మణులలో నొక్కనిం దిలకించి యిట్లనెను.

ఇంకను నుపన్యాసములు జరుగుచున్నవా?

బ్రా—జరుగుచున్నవి. ఎక్కడఁజూచినను జాతిభ్రష్టత్వము గావలెననియుఁ, గులాచారములు నేలఁ గలుపవలెననియు, స్వాములవారి యాజ్ఞలఁ దిరస్కరింపవలెననియు నుపన్యాసములు జరుగుచున్నవి. మాయూరనే యిప్పటికి నాలుగైనవి. ప్రక్క గ్రామములయందుఁగూడ సుందర మదను లుపన్యాసము లిచ్చునట్టుల నేర్పాటు చేసికొనియున్నవారు. నాపుడు నచటనున్న యిరువురు గాఁపులలో నొకఁ డిట్టులనియెను.

అయ్యా! దీనికంతయుఁ గారణభూతుఁడు మదనుఁడే. వానివలన మా గ్రామము పాడగునట్టులనున్నది.

వే—కాదు కాదు. మదనునిఁ జెడఁజేసినది సుందరుఁడే. ఆదుర్మార్గుని బరిమార్చిన నంతయు సరియగును.

బ్రా—వీరిరువురిలో నెవరున్నను బ్రపంచమునకు హానియే!

వే—అట్టులయిన మీయిష్టవచ్చినటులఁ గావింపుఁడు.

బ్రా—మీసాహాయ్యము పరిపూర్ణముగ నుండఁగోరెదము.

వేణు.—అభ్యంతరము లేదు.

అంత నానలువురు పురుషులును వేణుగోపాల శర్మగారి సదనము వెలువడిరి.

శర్మగారేమియుఁ దోఁచనివానివలె నిటునటుఁ గొంత తడవు బాలిక తిరిగి, యాగదియందున్న యొక పేటికం దెఱచి, యద్దానిలోనుండి యొక లేఖనముం దీసి చదువ నారంభించెను. అది ముగిసినపిమ్మట, మఱల నాలేఖను పేటికయందిడి తనలోఁ దానిట్లనుకొనఁ దొడంగెను.

ఓహో! యిది మనకనుకూలమే. రేపుగదా విష్ణుశర్మ రాజధానిం జేరునది. నే నీదినమే రాజధానికేగెదను. ఈ ఘోరకృత్యము జరుగునపుడు నేనిచట నుండఁదగదు. ఏమంటివి? ఘోరకృత్యమనియా? కాదు. మున్ను మతాచార విరోధులగు దుర్మార్గులఁ బెకలార్చుటకై శ్రీమన్నారాయణుఁడీ ప్రపంచమున నవతరించలేదా? మందరా! నీవా! నన్నుఁ దిరస్కరించువాఁడవు? నీ ప్రాణములను నీవు గాపాడుకొనుము. అని యతిత్వరితముగ రాజధానికిఁ బయనమై యిలువెడలెను.

ఇరువదియేడవప్రకరణము.

ఘోరకృత్యములు.

మఱునాఁడు సాయంకాలసమయమున రాజధానియందు బంధుమిత్రసమేతుఁడై వేణుగోపాలశర్మ కుమారుని సందర్శించు కుతూహలమున ధూమశకటనిలయమునకేగెను. ఆనాఁటిబండియందు విష్ణుశర్మ రాఁడాయెను. కాని మఱునాఁడే తెంచుమనుజుల విష్ణుశర్మయొద్దనుండి తంతివర్తమానము రాఁబడెను. మఱునాఁడు మఱల వేణుగోపాలశర్మ ధూమశకట నిలయమునకుఁజని కుమారునికొఱకైఁ వేచియుండెను. బొంబాయినగరమునుండి ధూమశకటమేతేఱ వేణుగోపాలశర్మ యాశకటమంతయుఁ గుమారునకై వెదకిన నతఁడు గాన్పించనందున నాఁటికిని విష్ణుశర్మ రాలేదని యనకొని దీనవదనమున నొకచెంతనిలువబడెను. అప్పుడొక యువజనుఁ డాంగ్లేయుల యుడుపులధరించి కడు రాజసమున వేణుగోపాల శర్మగారి కడకేతెంచి నమస్కారపూర్వకముగ తండ్రీ! నన్ను గుర్తింపలేదా? అని యడిగెను. అపుడు వేణుగోపాలశర్మ కుమారుని గుర్తించి మిగులఁ దమకమున నాతనిఁ గౌఁగిలించి ముద్దాడెను. కొంతతడవు తండ్రితో ముచ్చటించి తనమిత్రులగు కొందఱాంగ్లేయులతో రాజధానియందున్న యొక యాంగ్లేయ భోజనశాలయందుఁ దామఁట నివసించుచున్నటులను, మఱునాఁటి యుదయమున దండ్రిగారి తావునకు రాఁగలనటుల వేణుగోపాలశర్మగారి కెఱింగించి విష్ణుశర్మ యచ్చోటు వాసెను.

కుమారుని జాతిభ్రష్టత్వమున కెంతయుఁ జింతిల్లుచు వేణుగోపాలశర్మ నిజమందిరమును జేరెను. మఱునాఁటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములఁ దీర్చి కుమారుని యాస్థానమునకేగెను. కుమారుఁడెచటికో యాకస్మికముగ నేగినట్లు తెలియఁగ నాతనికొఱకు గొంతతడవు వేఁచియుండ నతఁడతి రౌద్రాకారమున నిలుసేరెను. కుమారుని వెంటనే తండ్రియు లోనికిఁజని యాతనిచెంతఁ గూర్చుండి నాయనా! సంతాపమునకుఁ గారణమేమి? యని యడిగెను. అంతులకు విష్ణుశర్మ కారణమీవ యనిన వేణుగోపాలశర్మ యతిసంభ్రమమున నేనా? నేనేమిచేసితి ననెను.

విష్ణు. ఏమిచేసితి నని యడిగెదవా? నీవేమిచేసినది యీవార్తాపత్రిక యందుఁ గలదు. నేనీ యుదయమున నీరాకకై వేచియుండ నమల యత్యావశ్యకముగ నన్ను రమ్మని కబురంపె. ఆమెతావునకుం జన నెల్లవిషయములును దెల్లమయ్యె. సోజనా భగవంతుఁడు నీపాపమునుండి నన్నుఁ గాపాడుఁ గాక. నాపుడు వేణుగోపాలశర్మ నిశ్చేష్టితుఁడయ్యె. విష్ణుశర్మ వార్తాపత్రికనుండి యిట్లుఁ జదువఁదొడంగెను.

సింహపుర వృత్తాంతములు. నిన్నటిదినమున నీపురమున కవలిభాగమున

నున్న చిన్నిరాయని పురమున నతిఘోరముగ వధజరుపఁబడెను. ఈపురి నివాసుఁడును విశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రసిద్ధిగాంచినవాఁడును నగు సుందరుఁడును నతని మిత్రుఁడును జిన్నిరాయని పురనివాసుండును నగుమదనుండును సంఘ సంస్కార విషయములను గుఱించి చెంతనుండు గ్రామముల నుపన్యసించి యింటికేతెంచునతి రాత్రికాలమున దారిలోఁ గొందఱు వారలఁ జంపునుద్దేశముఁ బైఁబడి ఘోరాయుధంబుల నిరువురఁ హింసించినటులను మదనుఁడప్పటిన మృతిచెందినటులను సుందరుఁడు స్మృతిహీనుఁడై క్రిందబడినటులను నాతఁడిపుడు సింహపుర వైద్యశాలయందున్నటులను, నతనిబ్రతుకు దుర్ఘటముగ నున్నటులున్న విని మిక్కిలిచింతించుచున్నారు. ఈవిషయమునఁ జిన్నిరాయని పురనివాసు లనేకు లిప్పటికే దండనాధికారులచేఁ బట్టుఁబడిరట. ఇంకననేకులు గౌరవనీయులు నీపురమునందున్న న్యాయవాదులుం గొందఱు నీఘోరకృత్యమునందుఁ గలిసినటులఁ దెలియవచ్చినదట. శీఘ్రముగ ననేకులం బట్టుబడఁగలరు.

నీయుద్యమము ఫలించెనా.

ఇప్పుడు వేణుగోపాలశర్మ నిశ్చేష్టితుఁడై యేమిచెప్పుటకు నోరాడక యూరక నిలుచుండెను. ఎట్టకేలకు ధైర్యము తెచ్చుకొని ఎవ్విధమున నైన శత్రునాశనము సమ్మతముగదా అనెను.

విష్ణు. ఏటికి సమ్మతము! నీబోటి కిరాతులకా?

వేణు. నాయనా? మన సంసార సుఖభంగమునకుఁ గారణభూతుఁడు సుందరుఁడు. అతని కృత్యములయం దన్నిటియందును మదనుఁడు తోడైయుండెడివాఁడు. అట్టివారియెడఁ గనికరముంచరాదు. నిజమూడునాసచే నన్నికష్టములు మఱచియుంటిని. ఇట్టిసమయమున నాకుఁ దోడైయుండక నన్ను విడనాడఁజూచుట ధర్మమా? అని కన్నీరుగార్చుచుఁ గుమారునిఁ గరంబులఁ బట్టుకొనెను.

విష్ణు. అయ్యా! వినుము. నీ యీకార్యమువలన గమలా శారదలు బ్రతికియుండుట దుర్లభము. ఇఁక నీవు సుఖముగ నుండఁదగును. నీకును నాకును నేటితో ఋణము తీరినదనుకొనుము. నీబాంధవ్యము నేనొల్లను నీప్రాయశ్చిత్తము నాకవసరము లేదు. నాయందుఁ దయగొని యీక్షణమున నన్నుఁ బాయుము. నీదగు కఠినహృదయమునకును బాపకర్మములకును భగవంతుఁడు నీకుఁ బ్రతిఫలమొసఁగుఁగాక. అని యాట నున్న తనగదిలోనికి బోయి ద్వారమును మూసికొనెను. వేణుగోపాలశర్మ యతిశోకాక్రాంత మానసుండై యేమియుఁదోఁచక వెలివడి తత్క్షణమున సింహపురమునకు బయనమైనవాఁడయ్యెను. దారియందంతటఁ వేణుగోపాలశర్మ యతిపరాకారుడై యొద్దియో యాలోచించుచుండెను. ధూమశకటము సింహపురముఁ జేరునప్పటికిని రాసను

యమయ్యెను. తిన్నఁగ నింటికిఁజని కవాటముల బంధించి యొంటిగ నటుంతిరుగుచు మాటాడుకొనుచుండెను. ఎట్టకేలకుఁ దన పేటికందీసి యందానినుండి యొకగాజుపాత్రమును వెలికితీసి చేతనుంచుకొని యిట్టులనఁ దొడంగెను.

హా! దండనాధికారులవలని భయమొక్క చింత బాధించుచుండ, కృష్ణశర్మకొ నోక్తులు నన్నుఁ జంపుచున్నవి. కుమారా! నన్ను విడనాడుట నీకు న్యాయమా? అవును. వేణుగోపాలశర్మ కుమారుఁడన్న నీకును నవమానముగదా! సుందరా! నీవే జయించితివి! హా! నేనెట్టిపాపిని! ఎట్టి మూఢుఁడను. ఇఁక నేను జీవించియు నేమి ఫలము? అవమానము దప్పదు. అని యాగాజుపాత్రమును నోటఁబెట్టుకొని యందున్న ద్రావకమును ద్రాగెను.

కొంత తడవిటునటు తిరిగి, క్రిందఁబడి యిటులార్వ నారంభించెను.

ఎవ్వరు మీరు? నన్ను లాగకుఁడు. త్రోయకుఁడు. నేను వచ్చెదను. అయ్యో! మదనా! ఏల యూరకచూచెదవు? ఈకంటకుల బారినుండి నన్ను రక్షింపుము. అయ్యో! చచ్చితి. చచ్చితిని.

ఇట్లు కొంత తడవఱచి ప్రాణములు విడిచెను. మఱునాఁటి యుదయమున దండనాధికారులు వేణుగోపాలశర్మ రాతిరి యిలుసేరినదెఱిఁగి వారికొఱకై యచ్చోఁ జేరిరి. దాని కవాటములు బంధితములై యుండెను. ఎంత యఱచినను నెవ్వరును ద్వారముం దెరువరైరి. పిదప వారు కవాటములఁ బగులఁగొట్టి లోనికిం జని కని నపు డాత్మహత్యచేఁ బ్రాణములఁ బాపుకొన్న వేణుగోపాలశర్మగారి కళేబర మతిఘోరముగఁ గ్రిందఁబడియుండెను.

ఇరువదియెనిమిదవ ప్రకరణము.

తానొకటి తలచిన దైవమొకటి తలఁచును

మదనునియందుఁ జిన్నిరాయపుర నివాసులనేకుల కసూయయున్నను వానిఁ జంపునట్టి ద్వేషము బాణాకోదండుల యాప్తబంధువులకుమాత్రము గలిగినది. కావున వానిని మరణము విన్నంతనె యాపురమున నల్లకల్లోలము గలిగెను. మదనుని సుగుణములెల్ల నపుడు ప్రఖ్యాతికి రాఁదొడంగెను. అతనిఁ జంపిన వారియందెవరును గనికరముంచక మరణదండనకుఁ బాత్రులఁ గావించిరి. మదనుని మరణము వినినంతనె యాతని జననియగు కౌసల్య భరింపరాని శోకమునఁ బ్రాణములు విడిచెను. తక్కినవారు మెల్లరు నిరపరాధియును ధర్మాత్ముఁడును నగు మదనుని గుణాతిశయమ్ముఁ దలఁచుకొని మిక్కిలి చింతాక్రాంతులైరి. మాతృసుతులపేర నొక యాలయము నిర్మించి వారల నందుఁ బ్రతిష్ఠచేసి పూజింపఁ దొడంగిరి.

సుందరుఁడు క్రమముగ కమల శారదలయొక్కయు, విష్ణుశర్మయొక్కయు నుపచర్యలచే స్వస్థుండాయెను. మదనుఁడు జీవించియుండఁగనె తనకున్న గ్రామవైరమువలనఁ బ్రాణాపాయము గలుగవచ్చునని యాలోచించి, తాను కాలముచేఁ జచ్చిన యెడల జరుగవలసిన కార్యముల నొక పత్రికయందు లిఖించియుంచెను. తనతల్లి జీవితమునకుఁ గావలసిన కొలఁదియాస్తిదక్క, తక్కిన తనయావదాస్తిచేఁ జిన్నిరాయని పురమున నిమ్నజనోద్ధారణమునకై యొక విద్యాలయము నిర్మింపఁబడవలెననియు నద్దానియందన్నిజాతుల బాలురకును బాలికలకును ధర్మార్థముగ విద్య నేర్పింపవలెననియు,నిద్దానికంతకు సుందరుఁడు కార్యనిర్వాహకుఁడుగ నుండవలెననియు, మదనుఁడు లిఖించెను. మదనుని యుద్యమము లరసినంతనె చిన్నిరాయని పురవాసులందఱు మిక్కుటముగ సుందరునకు సహాయులై విద్యాలయమును బూర్తిగావించి «మదనుని విద్యాలయము''ని నామకరణము గావించిరి సింహపురమందలి నిమ్నజాతులవారందఱు మదనుని దైవముగఁ గొలుచుచు నాతని విద్యాలయమునకుఁ దమ బాలురఁ బంపిరి.

తరువాతఁ గొన్నినాళ్ళకుఁ గమలా సుందరులును, శారదా విష్ణుశర్మలును బ్రహ్మసామాజిక పద్ధతులప్రకార మొండొరులఁ బరిణయమాడిరి. వారు రాజధానియందే యుండి యత్యున్నత పదవిఁ జేరిరి. ప్రతి సంవత్సరమును మదనుని మరణదినమున వారందఱును చిన్నిరాయని పురమునకుఁ జని యచ్చో మదనునిఁ బూజించుచుండిరి. సుందరునకు గలిగిన ప్రథమ పుత్రునకు మదనుని నామమిడిరి. మదనుఁడు చచ్చియును బ్రతికియేయున్నవాఁడు. అతని కీర్తి యాచంద్రార్కముగఁ బ్రపంచమున వర్ధిల్లు

యుండును. కాని వేణుగోపాలశర్మను దలంచువారెవ్వరును లేరు. తన బిడ్డల [illegible] నావేఁబడి, తాను జేసిన పాపకృత్యములకుఁ జింతిల్లుచు, నాత్మహత్య గావించుకొన్న యా వేణుగోపాలశర్మ యుద్యమము లేవి కొనసాగినవి? తానొకటి తలంచిన దైవ మొకటి తలంచును. ధర్మమే జయించును.

చదువరులారా! ప్రపంచమున న్యాయముగఁ బ్రవర్తించిన సింహాసనారూఢుల [illegible] ము లనేకములు గలుగుచుండును. ఎట్టికష్టములకును నెదురీదుక మనసు నుంచినవారె దినదిన ప్రవర్ధమానులై పాపులకుఁ మహానీయులు, పూజనీయులు.

సమాప్తము.

Printed by Gumpani Hanumantha Row, at the
Maruti Press, Bezwada.